

Müslüman Toplumda Görülen Şiddet İçerikli Davranışlar

Ejder OKUMUŞ*

Özet:

Bu makalenin temel konusu, Müslüman toplumda görülen şiddet içerikli davranışlardır. Araştırmada Türkiye örneği temelinde Müslüman ülkelerde gözlemlenen şiddet içerikli, zarar verici ve yıkıcı davranış ve olaylar ele alınmaktadır. Araştırmacı, konuyla ilgili yazılı kaynaklara ek olarak içinde yaşadığı toplumda şiddete dair yaptığı gözlemlerden de yararlanmış ve bu çerçevede nicel ve nitel araştırma tekniklerine de başvurmuştur. Çalışmada öncelikle aile içi şiddet ele alınmaktadır. Bu çerçevede ailenin toplumsal hayattaki yeri, aile içi şiddetin boyutları, aile içinde yaşlılara, kadına ve çocuklara yönelik şiddet çeşitli yönleriyle işlenmektedir. Aile içi şiddetten sonra çeşitli toplumsal alanlarda gözlemlenen şiddet türleri incelenmektedir. Bu bağlamda eğitimde, trafikte ve sporda şiddet konuları ele alınmaktadır. Ayrıca ilerleyen sayfalarda bir şiddet türü olarak intihar, kan davası, adam kaçırmaya, töreye dayalı şiddet, kavga ve çatışma, siyasal şiddet konuları ve nihayet medyada şiddet olgusu anlaşılmalı çalışılmaktadır. Bütün bu konular ele alınırken yeri geldikçe eleştirel yaklaşıma ve İslam yaklaşımına başvurularak Türkiye gibi İslam ülkelerinde yanlış görülen şiddet davranışlarının durumunun değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Türkiye, İslam, Aile, Kadın.

Violent Behaviors Seen in Muslim Society

Abstract:

The main topic of this article is violent conducts seen in Muslim society. In the study, violent, damaging and destructive behaviors and events seen in Muslim countries are discussed in the case of Turkey.

* Prof. Dr., Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

The researcher, in addition to written sources on the subject, benefited from his own observations on violence in the society where he lives and resorted to quantitative and qualitative research techniques in this context. In the research, domestic violence is handled first. In this framework, the study discusses family's place in social life, aspects of domestic violence, and violence against the elderly women and children within the family in various dimensions. Then it examines the types of violence observed in various social areas. In this context, violence in education, traffic, and sport is discussed. Also suicide as a form of violence, blood revenge, kidnapping, honor-based violence, strife and conflict, issues on political violence, and finally the phenomenon of violence in the media are tried to understand. When considering all of these issues, it has been aimed to understand correctly the situation of violent behaviors in Islamic countries such as Turkey, by reference to Islam and critical approaches where necessary.

Key Words: Violence, Turkey, Islam, Family, Woman.

Giriş

Fert, topluluk veya gruba ruhen yahut bedenen zarar veren, yaralayan, sakat bırakan ya da öldüren bireysel veyahut grupsal davranışlar olarak anlaşılabilir olan şiddet, görece olumsuz ve olumsuzuyla maalesef toplumsal gerçekliğimizin ayrılmaz bir yönünü teşkil etmektedir. Şiddet, genel anlamda her türlü kabalığı, sertliği, yumuşak karşıtlığını, zarar vermeyi, hak çiğnemeyi ifade etmektedir.¹ Şiddette saldırganlığın varlığı söz konusudur. Şiddet fiziksel olabildiği gibi psikolojik ve sembolik veya metaforik de olabilir.² Saldırganlığın insanda doğal bir dürtü olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.³ Fakat saldırganlığın insanda doğal bir dürtü olduğu görüşü, tartışmalı bir görüştür. İnsanda doğuştan doğal olarak var olanın, saldırganlık dürtüsü değil, tehlikeye karşı savunmaya geçme dürtüsü olduğu görüşü daha tutarlı gözükmektedir. Durum bu ise, insanlar, toplumlar, devletler, kültürler ve medeniyetler arasındaki çatışmaları neyle izah etmek gerek? Şiddet eylemciliğinin insanın doğuştan gelen bir özelliği olduğunu söyleyerek bu sorunun izah edilemeyeceği açıktır.⁴ Şiddetin, şiddet eylemlerinin, çeşitli psikolojik, sosyolojik, siyasal, kültürel vb. sebep ve boyutlarından bahsedilebilir. Sonuçta çatışma, insanların yaptıkları pek çok davranışlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve saldırganlığı besleyen de çatışmalardır.⁵ Örtülü şiddetten açık şiddete, dolaylı şiddetten dolaysız şiddete, öfkeden

1 Erten, Yavuz; Ardali, Cahit, "Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları", *Cogito*. Kış-Bahar 1996, s. 143.

2 Erten, Yavuz; Ardali, Cahit, "Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları", s. 33-46.

3 Erten, Yavuz; Ardali, Cahit, "Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları", s. 143-163.; Konrad Lorenz, "Saldırganlığın Spontanlığı", Çev. Müjgan Şahinoğlu, *Cogito*. Kış-Bahar, 1996, s. 165-168; Balcioglu, İbrahim, *Şiddet ve Toplum*, Bilge Yay., İstanbul 2001, s. 36-47.

4 Bkz. Balcioglu, İ. *Şiddet ve Toplum*, s. 37.

5 Elias, Norbert, "Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devlet Tekeli ve Bunun İhlali", Çev. A.

hakarete, sözel şiddetten, örneğin ağızdan çıkan kötü sözden fiziksel şiddete, örneğin bedene indirilen bir yumruk darbesine, nazardan, kötü bakıştan bedene fiili müdahaleye, tehditten tazyike, çocuk istismarından her türlü cinayete, cinsel gündelik hayat ilişkilerindeki şiddet içerikli davranışlardan terör olaylarına, özneler arası şiddetten devlet şiddetine, iki kişi arasındaki kavgadan savaşımlara kadar insana zarar veren şiddetin çeşitli biçim ve tiplerini, dünyanın bütün coğrafyalarında görmek mümkündür.

Gerçekten de insanlık tarihine ve günümüze insan ilişkileri ve toplumsal olaylar temelinde bakıldığında, sebep ve kökenleri nasıl izah edilirse edilsin şiddetin çok yaygın olduğu görülebilir. Aynı zamanda belki de bütün inanç, kültür ve dinlerin temelinde, teorik veya kitabî düzlemde, olumsuz/yanlış şiddet içerikli davranış ya da eylemler, özellikle de insana veya herhangi bir nesneye yönelik yıkıcı davranış, yani saldırganlık anlamında şiddete olumsuz bakıldığı da görülebilir.

İnsan, yapıcılık, merhamet, yumuşaklık, iyilik gibi olumlu niteliklere sahip olduğu gibi baskı, yıkıcılık, saldırma, işkence, eziyet gibi başkasına şiddet uygulamayı içeren özelliklere de sahiptir. İnsandaki şiddetin kaynağı çeşitli biçimlerde ele alınabilir; nitekim bu konuda şiddetin ruhsal, toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal boyutlarına verilen ağırlığa göre çeşitli teoriler ortaya atılmıştır.⁶ Fakat önemli olan insanda böyle bir özelliğin olduğunu bilmek ve onu doğru anlamaya çalışmaktır. Ayrıca önemli olan bir husus daha vardır ki o da, şiddetin, yıkıcılığın, saldırganlığın, zarar vermenin modernlikle birlikte dünyada geçmişe oranla daha yaygın hâle gelmesidir. Küreselleşen dünyada şiddetin de bütün yönleriyle küreselleştiği görülmektedir; ayrıca şiddet geçmişte olduğundan çok farklı bir biçimde gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş, gündelik insan ilişkilerinde, ailede, siyasette, ekonomide, eğitimde, dinde vb. sürekli etkin bir fenomen olmuştur. Başta Batı toplumları olmak üzere dünyanın pek çok coğrafyasında şiddetin artan etkisini görmek mümkündür. İslam toplumları ve bir İslam ülkesi olan Türkiye de bundan nasibini almaktadır. Ancak bu noktada şu hususu da belirtmek gerek. Türkiye ve birçok İslam ülkesi, yıkıcı ve zarar verici şiddet açısından, özellikle de suç işleyerek başkalarına zarar verme açısından birçok Batılı ülkeyle mukayese edildiğinde, gerilerde olduğu, daha küçük oranlara sahip bulunduğu anlaşılır. Bu böyle olmakla birlikte kendi içinde bir değerlendirme yapıldığında da, mesela Türkiye'nin şiddet durumunda, bilhassa modernleşme, küreselleşme ve hızlı değişimin getirdiği göçler, şehirleşmeler, altüst oluşlar, örselenmeler, yeni hayat tarzları gibi neden ve boyutlarla açıklanabilecek önemli bir artış olduğu da bir gerçektir. Bundan dolayı bu şiddet gerçekliğinin Türkiye gibi bir İslam toplumundaki durumunun yakından izlenmesi, tespit edilmesi ve ona göre çözüm yollarının araştırılması gerekmektedir.

Şiddet, mana açısından içinde muğlaklıklar taşıyan bir konudur. Esasen sözel, fiziksel, duygusal, ekonomik, cinsel vs. tür ve biçimleriyle şiddetin tanımı ve anlam içeriğindeki muğlaklık kadar nerede, nasıl olduğu, hangi birey ve toplumda ne şekilde gerçeklik

Çiğdem-L. Köker, *Sivil Toplum ve Devlet*, Der. John Keane, Ayrıntı Yay., İstanbul 1993, s. 197.

6 Bkz. Fromm, Erich, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, c.1, Çev. Şükrü Alpagut, 2. bs. Payel Yay., İstanbul 1993.

bulduğu, hangi tür şiddetin olumsuz görüldüğü veya görüleceği ve özelde “Müslüman ülkelerde olumsuz ve yanlış görülen şiddet içerikli davranış ve olaylar” konusu da muğlaktır. Bütün şiddet türlerine olumsuz ve yanlış bakılamayacağı açıktır. Bu durumda hangi şiddet türüne yanlış şiddet tanısı konulabilir? Konulabilirse, bu neye, hangi ölçüte, hangi etik ve dinî kurallara, hangi anayasa, yasa veya yasal düzenlemelere göre yapılabılır? Aynı soruları yanlış görülmeyen şiddet biçimleri için de sormak mümkündür.

Bu çalışmada Türkiye örneği temelinde Müslüman ülkelerde gözlemlenen ve yanlış olduğu düşünülen şiddet içerikli, zarar verici, yıkıcı vs. davranış ve olaylar ele alınmaktadır. Teorik anlamda şiddetin ne olduğu, ne anlama geldiği, kaynaklarının neler olduğu, şiddetle ilgili görüş ve kuramlar bu çalışmanın sınırları dışında olup inceleme, konuyla ilgili mevcut çalışmalardaki verilerden yararlanılarak yapılmıştır. Araştırmacı, içinde yaşadığı toplumda şiddete dair yaptığı gözlemlerden de yararlanmıştır. Ayrıca 2012 yılının Ocak-Şubat aylarında 143 üniversite öğrencisine yazılı olarak sorduğu açık uçlu şiddet sorularına ve aynı şekilde bu öğrencilerden 35’iyle yaptığı yüz yüze görüşmelerde sorduğu şiddet sorularına aldığı cevapları da çalışmasında değerlendirmiştir. Bunların dışında Eskişehir’de Şubat 2012’de 80 ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencisine yönelttiği açık uçlu şiddet sorularına verilen cevapları da çalışmasına katkı sunması bakımından işlemiş ve değerlendirmiştir.

1. Aile İçi Şiddet

Sosyal gerçekliğin aile boyutuna bakıldığında, aile içi şiddetin, Türkiye ve dünyanın en önemli sorunlarından biri olduğu görülür. Aile içi şiddet, aile efradının hayatını, fiziksel veya psikolojik bütünlüğünü ya da bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine zarar veren, yaralanmasına, sindirilmesine, öfkelenirilmesine veya duygusal baskı altına alınmasına yol açan hareket veya davranışlardır. Aile içi şiddet, toplumsal gerçekliğimizin olumsuz yönlerinden biridir. Aile içi şiddet denildiğinde genellikle kadın ve çocuklara yönelik şiddet anlaşılır. Erkek eşin aile içinde şiddet görmesi, kadın ve çocuklara oranla oldukça azdır.

Aile içi şiddetin insan ve toplum için ne kadar yıkıcı ve yakıcı sonuçlara yol açtığı ve açacağıın anlaşılabilmesi için ailenin önemi, ailenin sağlam temellerde tesisi ve idamesinin ehemmiyeti üzerinde durmak gerek. Her şeyden önce aile sosyal ahlaki bir kurumdur. Toplum, ailelerin bir araya gelmesiyle oluşur. Toplumsal bir varlık olarak insan için aile hayatı asıldır, yani evlenmek ve bir yuva kurmak. Evlenmek ve bir yuva kurmak, toplumun en küçük birimini meydana getirmek, inşa etmek demektir. Toplumu oluşturan aktörler, farklı özellikleriyle farklı ailelerde dünyaya gelir ve yetişirler. Aileler, çocuklarını yetiştirir ve topluma verirler. Ailede dünyaya gelen bireyler, orada şahsiyetini bularak ve kazanarak toplumun birer üyesi olurlar. Sosyalleşme sürecinde aile birincil derecede rol oynar. Aile, doğum olayının gerçekleştiği, neslin devamının sağlandığı, bireylerin toplumsallaşma süreçlerinin tamamlandığı bir kurumdur.

Aile, toplumun en temel kurumlarından, belki de en temel kurumu demek daha doğru olur. Nitekim toplumların ilk gelişim aşamalarında din, siyaset, eğitim, ekonomi,

ahlak, hukuk gibi diğer toplumsal kurumlar, aile kurumu içinde bir biçim ve içerik kazanır ve zaman içinde topluma mal olur, aileden bağımsız hâle gelirler. Aile kurumu, toplumun temel yapı taşıdır; bu nedenle toplumlar sağlam aile yapısı tesis etmeye çalışırlar. İslam toplumunda da ailenin sağlam esaslar üzerine kurulması esastır. Toplumun gelişimi, güçlenmesi, medeniliği ile ailenin bu şekilde oluşu arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Aile, toplumun bağımsızlığı, medeniliği, güçlenmesi vd. için hayati bir rol oynar. İnsanlar, aileden aldıkları eğitim sayesinde toplumu söz konusu özelliklerle donatırlar. Kültürün nesilden nesile aktarılmasında en büyük rolü aile oynar.

Tabiatı gereği huzur ortamı olması gereken aile,⁷ maalesef çeşitli nedenlerle huzursuzluğa yol açan şiddetin sıklıkla görüldüğü bir merkez hâline gelebilmektedir. Aile içi şiddetin, Müslüman toplumlarda, özellikle de hızlı değişimin neden olduğu geleneksel ile modern arasında gerilim hâli yaşamaktan dolayı gözle görülür düzeylerde kendini hissettirdiği söylenebilir. Aile için şiddet, eşler arası, çocuklar arası, anne ve baba ile çocuklar arası şiddet olarak farklı tiplerde gözlemlenebilir veya ele alınabilir.

Toplumun huzuru ailenin huzuruna bağlıdır. Ailenin huzuru ise kadın erkek ilişkilerinin sıhhatine bağlıdır. İslam genel eşitlik anlayışına uygun olarak kadınla erkek arasında eşitliği esas almıştır. İslam, insanı olduğu gibi görür; kadına da erkeğe de öncelikle insan olarak bakar. İslam, toplumun oluşumu ve bütünleşmesinde, sevinçinde ve üzüntüsünde kadın ve erkeğe adalet temelinde roller verir. İslam'da kadının insan olarak değerini ve erkekle eşit düzeydeki konumunu Kur'an'dan ve Sünnet'ten hareketle ele almak ve anlamak en iyi yol olarak görülmektedir. Belirtilmelidir ki, genel anlamda eşitlik adalet demek değilse de burada adalet bağlamında ve anlamında kullanılmaya çalışılmaktadır.

Kadın-erkek eşitliğinden bahsedildiğinde aynı zamanda paradoksal olarak kadın-erkek eşitsizliğinden de bahsediliyor demektir. Zira kadınla erkek arasında birtakım farklılıklar olduğuna göre, bu farklılıkları da aynı çerçevede ele almak ve farklılıkların korunmasının da kadın-erkek eşitliği açısından önemli olduğunu düşünmek durumundayız.

Kur'an'ın insan olmak bakımından kadına yaklaşımı, erkeğe yaklaşımından farklı değildir. Bazı ayetlerde yaratılıştaki kadın ve erkeğin eşit statüsünden bahsedilmekte ve zımnen millet ve kabileleri de kadın ve erkeğin eşit olarak birlikte oluşturduğundan söz edilmektedir.⁸

Ayetler, Kur'an'ın kadın erkek ayrımı yapmaksızın insanın yaratılışına dair yaklaşımını ortaya koymaktadırlar.⁹

Ayetlerden açıkça Kur'an'ın, kadının ve erkeğin hem bireyler olarak hem de toplumun üyeleri olarak eşit düzeyde işlev gördüklerini kabul ettiği anlaşılmaktadır. Kur'an, ana konularını insana sunarken kadını erkeğin bir türü olarak mütalaa etmez.

7 Rûm, 30/21. Ayrıca bkz. Nahl, 16/72; Nûr, 24/32.

8 Hucurât, 49/13; Rûm, 30/21; Nisâ, 4/1; A'râf, 7/189; Zümer, 39/6; En'âm, 6/98; Furkân, 25/56.

9 Sad 38/71-72; Tîn 95/4; Mü'min 40/64; A'raf 7/27.

“Erkek ve kadın, kendilerine aynı veya eşit itibar verilmiş ve aynı veya eşit potansiyelle teçhiz edilmiş insan türünün iki kategorisidir. Kur’an, kadın olsun erkek olsun bütün insanları, inançlarını fiiliyata dökmeye teşvik eder ve bunun için onlara büyük bir vaatte bulunur. Yani Kur’an, yaratılış, Kitab’ın gayesi ve vaat ettiği mükâfat açısından kadın ve erkek arasında hiç bir ayırım yapmaz”.¹⁰

Kur’an’ın kadına bakışı bağlamında önemli bir konu, ailede ve toplumda toplumsal statü bakımından kadın-erkek eşitliği meselesidir. Bu noktada özellikle bazı ayetler,¹¹ kadının erkek karşısındaki pozisyonuyla ilgili tartışmaların kaynağı olmuştur. Örneğin Bakara 2/228’de, Kur’an işlevsel bir yaklaşımda bulunarak kadın ile erkek arasında görev taksimi yapmakta ve kadınla erkek arasında yapabilecekleri şeyler bakımından bir fark gözetmektedir.¹² Nisâ 4/34 ayetini ise erkeklerin, Allah’ın kendilerine bağışladığı nimetler ve sahip oldukları servetten yapabilecekleri harcamalarla kadınları, koruyup gözetmeleri şeklinde anlamak mümkündür. Bu ayet de diğer ayet gibi kadın ve erkeği “sosyolojik açıdan” işlevsel olarak ele almakta, fiili durum itibarıyla erkeğin kadından “üstün” olduğunu ifade etmektedir. Burada üstünlük, yaratılıştan gelmemektedir. Dolayısıyla bir mahiyet üstünlüğü değil, bir görev üstünlüğü söz konusudur.¹³ Fazlurrahman’ın deyimiyile burada üstünlük, etkinlik itibarıyledir.¹⁴ Yani burada ontolojik bir üstünlük değil, işlevsel bir farklılık söz konusudur.¹⁵ Kur’an, insan olarak erkekle kadını eşit görmekte, “erkek veya kadından her kim inanıp iyi işler yaparsa cennete gireceklerini”¹⁶ belirtmektedir. Bu noktada Kur’an’ın temel görüşünün, insanlık amacı olan İlahî sevgide, dolayısıyla insanlık değer ve haklarında kadın ve erkek arasında mutlak eşitlik ve görevlerde uyumluluk esasına dayalı ve yaratılış/tabiat kanunlarına uygun bir işbölümü olduğu¹⁷ söylenebilir.

Gerçekten de İslam dini, gerek ontolojik düzlemde gerekse dinî sorumluluk, hukukî ehliyet, temel hak ve hürriyetler noktasında eşitliği savunur. İslam, sosyal hayatta dil, renk, cinsiyet, ırk, servet, güç vs. farklılıklarını olduğu gibi onaylayıp meşrulaştırmakta, ancak onların istismar edilmesine, kötüye kullanılmasına, bir kısım insanların bir kısım insanlara karşı üstünlük kurmada vesile edinmelerine vs. karşı çıkmaktadır. Burada dinin, toplumsal uzlaşma ve entegrasyonu sağlamaya yönelik tedbir aldığı anlaşılmaktadır.¹⁸

10 Amine Vedûd-Muhsin, *Kur’an ve Kadın*, Çev. N. Şişman, Yöneliş Yay., İstanbul 1997, s. 33, 41-42.

11 Bakara, 2/228; Nisâ, 4/34 vd.

12 Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, Çev. A. Açıkgöç, Fecri Yay., Ankara 1987, s. 126.

13 Seyyid Kutup, *İslam’da Sosyal Adalet*, 2. bs., Çev. M. B. Eryarsoy, Arslan Yay., İstanbul 1982, s. 82-86.

14 Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, s. 127.

15 Aydın, M. Akif, “İslam’da Kadın”, *TDVİA*, c. 24, TDVY, İstanbul 2001, s. 89.

16 Nisâ, 4/124; Nahl, 16/97; Mü’min, 40/40.

17 Hatemi, Hüseyin, *İlahi Hikmette Kadın*, İşaret Yay., İstanbul 1988, s. 10.

18 Okumuş, Ejder, “Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din”, *C.Ü. Sosyoloji Tartışmaları Dergisi*, Sayı: 1, s. 58.

Bu bağlamda İslam dininin örneğin ırk, dil, cinsiyet vs. farklılıklarına getirdiği izah, hem o farklılığı meşrûlaştırmakta, hem de o farklılığın nasıl anlaşılması gerektiği konusunda izah getirmektedir. Kur'an'da, yukarıda ifade edildiği gibi, insanların bir erkek ve kadından yaratıldığı, birbirleriyle tanışmaları için halklar ve kabilelere ayrıldığı, ancak bunların insanların birbirlerine üstünlük kurmak için asla ölçüt olmadığı, Allah katında tek üstünlük ölçüsünün takva olduğu belirtilmektedir.¹⁹ Buradan anlaşılmaktadır ki İslam, esasında sosyal farklılıkları ve eşitsizlikleri, adaletsizliğe, haksızlığa, toplumun eşitlikçi temelde yapılandırılmaması yönünde kullanmaya karşı çıkmaktadır.²⁰

İslam kadın ile erkeği, sosyal hayatta çalışma konusunda eşit olarak ele almaktadır.²¹ Ayetlerden anlaşılmaktadır ki kadın ve erkek insanlıkta birleşmekte, erkekte insan olarak var olan bütün özellikler, kadında da görülmekte ve kadın ve erkeğin çalışmada birbirinden üstünlüklerinin olmadığı belirtilmektedir. Nitekim başka bir ayette, "İnsana çalışmasından başka bir şey olmadığı"²² vurgulanmaktadır. Bu ayette de kadın erkek ayrımı yoktur. Kur'an'da bazı ayetlerde de erkekler ve kadınlar ayrı ayrı zikredilerek eşitlik pekiştirilir.²³

Ayrıca Kur'an, kadına sevgiyle davranılması gerektiğini, evlilik bağlarının sevgi ve şefkat hisleriyle devam edebileceğini,²⁴ kadın-erkek ilişkilerinde kadınların erkeklerle eşit olduğunu,²⁵ kadınlara şefkatli ve cömert davranmak gerektiğini ve kadın haklarına riayet edilmesi gerektiğini²⁶ ve dul bir kadının üvey oğlu ile evlenmemesi gerektiğini²⁷ belirtmektedir.

Kur'an'da toplum içinde kadın ile erkeğin eşit ilişkilerine de açıkça işaret edilmektedir. Tevbe 9/71-72'de, toplumda iyilikleri yayıp kötülükleri reddetmek gibi son derece zor ve hayati bir görevi kadın ile erkeğin dayanışma içinde birlikte ifa etmeleri istenmektedir. O hâlde Kur'an'ın mantığında kadın erkekten daha aşağı bir pozisyonda değildir. Bazı durumlarda erkeklerin kadın karşısında öncelikli olmaları da tamamen verili sosyal bağlamla ilişkili bir nokta olup erkeğin sürekli kadın karşısında üstün konumda bulunduğu gibi bir genellemeye gitmeyi haklı çıkarmaz. Görüldüğü gibi Kur'an ayetlerinde gerek yaratılış gerekse hak ve mükellefiyetler bakımından erkeklerle eşit statüde olan bir kadın portresi resmedilmektedir.²⁸

19 Hucurât, 49/13.

20 Okumuş, Ejder, "Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din", s. 59.

21 Âl-i İmrân, 3/195. Ayrıca bkz. Nahl, 16/97.

22 Necm, 53/39; Tûr, 52/21; Müddessir, 74/38.

23 Mesela bkz. Ahzâb, 33/35.

24 Rûm, 30/21.

25 Bakara, 2/187.

26 Nisâ, 4/19-22; Bakara, 2/229-232.

27 Nisâ, 4/23, 19.

28 Aydın, M. A., "İslam'da Kadın", s. 87.

Kur'an, aile ve toplum içinde erkeklerle kadınlar arasında cinsiyet açısından ayırım yapılmasını Müslümanlara şiddetle yasaklamıştır. Kız çocuklarını kız olduklarından dolayı küçümsemek, onları utanç duyulacak kötü şeyler olarak görmek, Kur'an tarafından reddedilmektedir. Kız çocuğunu diri diri toprağa gömmek ise, İslam'ın gelişle birlikte tarihin çöplüğüne atılmıştır.²⁹

Toplumumuzda kısmen de olsa doğan çocuk kız çocuğu ise, özellikle ilk çocuk kız çocuğu ise, ayette belirtildiği gibi çok açık bir biçimde ve şiddetle hoşnutsuzluk sergilenmiyorsa da, bir şekilde burukluğun hissedilebildiği örneklerle rastlanabilmektedir. Daha da ilginç, toplumumuzda sırf erkek çocuk sahibi olmak için çocuk sahibi olmak isteyenlere tanık olabiliyoruz.

Belirtmek gerekir ki, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (s.a.s.), aile içinde kadına şiddet uygulanmasını asla tasvip etmemektedir. Kadına şiddet uygulamayı Kur'an'dan veya hadislerden hareketle tecviz etmek mümkün görünmemektedir. Nisa suresinin 34 numaralı ayeti, kadına şiddete delil olarak getirilemez. Ayete dikkatlice bakıldığında, asıl hedeflenen şeyin aileyi korumak olduğu görülür. Nitekim bu ayetten hemen sonraki ayet³⁰ bunu açıkça beyan etmektedir. Bu ayet, evli çift arasında anlaşmazlık çıkmasından korkulması durumunda, erkek ve kadının ailelerinden birer hakem tayin edilmesini, iki tarafın da işi düzeltmesini istemeleri durumunda Allah'ın onları uzlaştıracığını belirtmektedir. Sonuçta Hz. Peygamberin Sünnet'inde eşe vurma, kadını dövme diye bir şey yoktur. Peygamber yaşayan Kur'an ise, o hâlde Kur'an ayetlerini Peygamber'e göre anlamak durumundayız.

Kur'an'ı en iyi şekilde anlamış ve en güzel bir biçimde yaşamış bir insan olarak Hz. Peygamber, Müslümanların kadınlara yaklaşımında en güzel örnekligi ortaya koymuştur. O güzel insan, en iyi Müslümanın ailesine en iyi davranan Müslüman olduğunu söylemektedir. Hz. Peygamber'in bizzat kendisi de hayatında bize en güzel aile ve en güzel kadın-erkek ilişkisinin nasıl olacağını mükemmel bir şekilde göstermiştir.

Kadına kötü yaklaşımların tamamı, İslam'a aykırıdır. Hz. Muhammed'in hayatı, kadına karşı sergilediği tutum ve tavır, Müslümanların kadına nasıl bakacakları konusunda en iyi modeldir. Hz. Peygamber'in kadınlara hakaret ettiği, şiddet uyguladığı veya dövdüğü vaki olmamıştır. Hz. Aişe'nin verdiği bilgilere göre Rasulullah, eşlerini katiyen dövmemiştir.³¹

Hülâsa Kur'an ve Sünnet, bize kadının erkek karşısında kötü bir konumda olmadığını öğretmekte, erkeklerin kadına şiddet uygulamasını son tahlilde yasaklamakta, sevgiye dayalı aile ve toplum yapısı içinde erkeklerle kadınların yardımlaşmasını istemektedir. İslam, kadın ve erkeğe cinsiyet temelinde değil, insanlık temelinde bakmaktadır. İslâm'a göre, kadın ve erkek eşittir ve birbirlerini tamamlayan varlıklardır.

29 Tekvîr, 80/9; Nahl, 16/58-59; Zuhuruf, 43/17; Mümtehine, 60/12; İsrâ, 17/31; En'âm, 6/140, 151.

30 Nisâ, 4/35.

31 İbn Mâce, "Nikâh", 51.

İslam'ın anlayışında ne kadın kadın olduğu için ikinci sınıftır, ne de erkek erkek olduğu için birinci sınıftır.

Bu bakımdan Müslüman bir toplumda kadın, töre, gelenek, din vs. adına hiçbir surette şiddete, zulüm ve ölüme maruz bırakılamaz. İnsanların suçları varsa, onunla ilgilenecek olan hukuktur. İslam adına veya başka bir şey adına kadına yapılan zulüm hiçbir şekilde meşru görülemez. Kadın toplumun inşasında temel rolü icra eder ve bu anlamda da statüsü çok yüksektir.

Eşler arasında veya çocuklarla ebeveyn arasında ve çocukların kendi aralarında şiddete başvurmak aile hayatının düşmanıdır. İslam Peygamberi şiddeti yasaklamıştır. Buna rağmen Müslüman toplumlarda aile içinde şiddetin dikkati çekecek boyutlarda olması manidardır.

2012 yılının Ocak-Mart aylarında Eskişehir'de 143 üniversite öğrencisine yönelttiğimiz şiddet sorularına cevaben bir erkek öğrenci şunları söylemiştir:

“Aile içinde baba, anneye şiddet uyguladığı zaman, annenin de bunun acısını çocuklardan çıkardığını biliyoruz. Şiddet gören bir insanın bunun acısını mutlaka başkasından çıkarma eğilimi vardır. Söylemek istediğim şey şu: Şiddetin ana kaynağı ailedir.”

Bir başka öğrenci (cinsiyet itibarıyla erkek) de yaklaşık aynı şeyleri ifade etmektedir.

Üniversite öğreniminin üçüncü yılında bulunan bir kız öğrenci ise ailesinde babasından annesine yönelik sürekli hakaretlerin ve kendisine yönelik sözlü ve fiziki şiddetin çekilemez olduğunu ve bundan dolayı başarısız bir intihar girişiminin olduğunu söylemiştir. Aynı öğrenci çok yakın bir akrabasının hanımını ve çocuklarını sürekli olarak dövdüğünü, hem de yaralayacak boyutlarda dayak attığını, kendisinin de bu şiddet durumlarından olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Bu öğrenci aile içi şiddetin en çok erkeklerden kaynaklandığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Türkiye’de erkek egemen bir toplumda yaşıyoruz. Erkeklerin otorite olduğu bir ortamda doğal olarak şiddet içeren tavırlarla karşılaşılıyor. Aile içi şiddet için çok uzaklara gitmemize ya da televizyonlara bakmamıza gerek yok aslında. Çünkü şiddet öncelikle içimizde var. Kendi ailemizde, kendi akrabalarımızda erkeklerin eşlerine uyguladığı şiddetle karşı karşıyayız.”

Türkiye’de aile içi şiddetin gittikçe arttığı söylenebilir. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca kurulan Aile İçi Şiddet Bürosuna, 2011 yılı son çeyreğinde (Ekim, Kasım, Aralık) yaklaşık bin 650 başvuru evrakı ulaştığı düşünülürse, bu durum daha net görülebilir veya anlaşılabilir. Ankara Adliyesi’ndeki Aile Mahkemeleri, 2011 yılında “aile içi şiddet” nedeniyle 16 bin 900 tedbir kararı vermiştir. Aile içi şiddetle ilgili şikayet ve soruşturmaların tek elden hızlı bir şekilde yürütülüp, tedbir kararlarının hızlı bir şekilde uygulanması amacıyla yaklaşık 6 ay önce kurulan Aile İçi Şiddet Bürosuna, günde ortalama 30 şikayet ve soruşturma evrakı gelmektedir. Büro, 2011 Ekim, Kasım ve Aralık aylarında, yüzde 94’ü kadın, yüzde 6’sı erkek olmak üzere yaklaşık bin 650 kişinin şikayetini değerlendirdi. Resmi nikahsız birlikte yaşayanların da kapısını çaldığı büro-

ya yapılan şikâyetlerin yüzde 49'unu darp, yüzde 25'ini tehdit, yüzde 26'sını ise diğer suçlar oluşturdu. Büroya şikâyette bulunan kadınların yüzde 75'i ilkökul mezunu ya da eğitimsiz, yüzde 25'i ise lise veya yükseköğretim mezunu olduğunu belirtti. Aile içi şiddet bürosuna gelen şikâyetler, işsizlik ile aile içi şiddet arasındaki ilişkiyi de ortaya koyuyor. Büroya, şiddet gördüğünü belirterek başvuranların yüzde 81'i bir işte çalışmadığını, yüzde 19'u ise bir işinin olduğunu beyan etti. Şiddete maruz kalanların büyük bir bölümünü ise ev hanımları oluşturuyor. Mağdurların yüzde 77'si eşlerinden, yüzde 10'u eski eşlerinden, yüzde 7'si çocuklarından, yüzde 4'ü birlikte olduğu kişiden, yüzde 2'si ise babasından şiddet gördüğünü belirtti. Mağdurların yüzde 89'u, şiddet gördüğü kişi hakkında mahkemeden uzaklaştırma talebinde bulundu. Aile İçi Şiddet Bürosunun faaliyete geçmesiyle birlikte verilen tedbir kararı sayısında da önemli artış yaşandı. Büroya başvuranların yüzde 90'ı, idari makamların işlemlerini yetersiz bularak, can güvenliğinin savcılar tarafından sağlanmasını talep etti. Alkol ve uyuşturucu bağımlısı aile fertlerinden şiddet görenlerin yüzde 25'i, bu kişilerden şikâyetçi olmayarak tedavilerinin yapılması için yardım istedi. Birçok kez şiddet gördüğü hâlde boşanmak istemeyen kadınlar da büroya başvurarak eşlerinin ikaz edilmesi isteğinde bulundu.³² Türkiye'de aile içi şiddetin dikkat çekecek boyutlara ulaştığı görülmektedir ki bunu şiddete maruz kalanlara göre aşağıda başlıklar hâlinde görmek mümkündür.

1. 1. Eşler Arası Şiddet

Eşler arası şiddet denildiğinde hem erkeğin hem de kadının muhatap veya konu olduğu şiddet kastedilmektedir. Hanım aile içinde kocası tarafından hakarete, baskıya, dayaağa maruz kalabilmektedir. Bunun tersi de doğrudur, fakat realiteye bakıldığında en çok kadının kocanın şiddetine maruz kaldığı görülmektedir.

Aile içinde kadına yönelik şiddet, en yaygın şiddet türlerindedir. Aile içi kadına şiddet oluş biçimi, nitelik ve niceliği itibariyle kültürden kültüre, toplumdaki topluma değişmekle birlikte evrensel bir olgudur.

30 Nisan 2002'de kabul edilen, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin üye devletlere kadınların şiddete karşı korunmasına ilişkin tavsiye kararında kadına yönelik şiddetin anlam içeriğine dair şunlar ifade edilmektedir:

“Kadınlara karşı şiddet” ifadesi, cinsiyete dayalı, kadınlara fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar veya sıkıntı veren ya da vermeye yol açabilecek her türlü şiddet fiilini ya da tehdidini ifade eder. Kamusal alanda ya da özel hayatta karşılaşılan baskı veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakmayı da içeren bu ifade aşağıda sayılanları kapsamakla birlikte bunlarla sınırlı değildir:

- a. Fiziksel ve ruhsal saldırganlık, duygusal ya da psikolojik istismar, cinsel istismar, ensest, evlilik içi veya evlilik dışı çiftler arası tecavüz, töre adına işlenen suçlar, kadın cinsel organlarının mütilasyonu ve zorla evlilik gibi kadınlara zarar veren başka töresel uygulamalar dâhil, aile içinde ya da hanede karşılaşılan şiddet;

32 <http://www.haber7.com/haber/20120113/Aile-ici-siddetin-urkuten-fotografi.php>, Erişim; 13. 01. 2012.

- b. Irza geçme, cinsel istismar, işyerinde, kurumlarda veya başka alanlarda cinsel taciz ve gözdağı dahil, genel olarak toplumda, kurumlarda ya da başka alanlarda karşılaşılan şiddet, cinsel ve ekonomik sömürü amacıyla kadın ticareti;
- c. Devlet ya da devlet görevlileri tarafından işlenen veya göz yumulan şiddet;
- d. Silahlı çatışma ve özellikle rehin alma, zorla iskân, sistematik ırza geçme, cinsel kölelik, zorla gebe bırakma ve cinsel ve ekonomik sömürü amacıyla insan ticareti durumlarında kadınların insan haklarının ihlali.³³

Koca, çeşitli nedenlerle karısını şiddete maruz bırakabilmekte, dövebilmektedir. Yetersiz kişilik, alkol alma, aşırı kıskançlık, işsizlik, eğitimsizlik, sosyokültürel çevre ve yapı gibi çeşitli neden ve boyutlarıyla kadın eşinden dayak yiyebilmekte veya şiddetin herhangi bir türüne muhatap olabilmektedir.³⁴

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan bir araştırmanın bulgularına göre “eşi/birlikte olduğu kişi(ler) tarafından uygulanan şiddetin kadınların yaşamında en çok karşılaştıkları şiddet türü olduğunu göstermektedir. Bu durum yabancı ya da tanıdıkları kişiler tarafından taciz ya da tecavüze uğrama durumundan da yaygındır. Araştırma, NUTS- 1 bölgeleri arasında farklılığın olduğunu da göstermektedir. En az bir kez evlenmiş kadınların %26 ile %57’sinin, eşi/birlikte olduğu kişi(ler) tarafından fiziksel veya cinsel şiddet yaşadıklarını göstermiştir. Sağlık durumunun bozulması eşi/birlikte olduğu kişi(ler)den şiddet yaşamış kadınlarda şiddet yaşamamış kadınlara göre iki kat daha fazladır. Eşi/birlikte olduğu kişi(ler) tarafından şiddet yaşayan her 4 kadından biri yaralandıklarını ifade etmişlerdir. Eşi/birlikte olduğu kişi(ler) tarafından fiziksel veya cinsel şiddete uğramış kadınların, şiddete uğramamış kadınlardan üç kat daha fazla oranda intiharı düşündüğü ve dört kat daha fazla oranda intihara teşebbüs ettiği ortaya çıkmıştır. Her 10 kadından biri gebeliği süresince dayak yediğini ifade etmiştir. Şiddet yaşayan kadınların neredeyse yarısı görüşme yapılmadan önce hiç kimseye yaşadıklarını anlatmamıştır. Bu durum eşi/birlikte olduğu kişi(ler) tarafından uygulanan şiddetin saklanan bir sorun olduğunu ve kadının bu konuyu konuşmakta zorlandığını göstermektedir. Rapor, ulusal sorumluluğun geliştirilmesi ve kadına yönelik şiddete karşı harekete geçilmesi bağlamında önerilerle sonlandırılmaktadır.”³⁵

İnsanın üzerinde hakkı olan kişilerin başında aile fertleri gelmektedir. Çünkü kişinin sevincini ve üzüntüsünü ilk önce paylaştığı kimseler aile fertleridir. Hz. Peygamber çeşitli vesilelerle erkeklerin kadınlar üzerinde, kadınların da erkekler üzerinde hakları bulunduğunu söylemiştir. Kadınlar hakkında Allah’tan korkulmasını, onlara

33 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Bakanlar Komitesinin “30 Nisan 2002’de kabul edilen, üye devletlere kadınların şiddete karşı korunmasına ilişkin tavsiye kararı Rec (2002)5 ve İzahat Belgesi”. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Rec\(2002\)5_Turkish.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Rec(2002)5_Turkish.pdf)

34 Balcıoğlu, İ., *Şiddet ve Toplum*, s. 22 vd.

35 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara 2008 (<http://www.ksgm.gov.tr/tdvaw/anasyafa>).

haksızlık yapılmamasını istemiştir. Kocasını şikâyet için kendisine gelen kadınların sayısı artınca bu tür davranışta bulunanların iyi kimseler olmadığını söylemiştir.³⁶ Hanımlarına iyi davranmış, onları dövmemiştir. Kendisi bunu yapmadığı gibi, hanımlarını dövenleri de “Kadınlarımızı nasıl dövüyor, sonra da akşam olunca aynı yatağa giriyorsunuz”³⁷ diyerek kınamıştır. Kadınların dövülmemesi, hele yüze hiç vurulmaması, kötü sözlerle tahkir edilmemesi ve evinin terk edilmemesi konularında³⁸ ikazda bulunmuştur. “Kadınları ancak kötüleriniz döver”³⁹ demiştir.

Kur’an aileyi ve aile içinde kadını koruduğu, kadına şiddeti asla tasvip etmediği, Hz. Muhammed kadına şiddete kesinlikle karşı çıktığı ve bize aile hayatıyla kadına şiddetsiz bir aile örneğini en iyi bir biçimde gösterdiği hâlde günümüzde kadına karşı şiddetin dikkat çekecek derecede yaygınlık kazanması, Müslümanların bu noktada İslam’a aykırı hareket ettiklerinin göstergesidir.

Aile içinde kadına yönelik şiddet, çoğunlukla koca, erkek kardeşler, babalar veya oğullar tarafından uygulanmaktadır. Kendilerine yazılı olarak şiddet üzerine sorular sorulan 143 üniversite öğrencisinden biri (kız öğrenci) aile içinde kadına yönelik şiddet hakkında şunları söylemektedir:

“Aile içi şiddet günümüzde çok yaygındır. Her gün onunla ilgili çok şey duyuyoruz. Aile içi şiddet çocukları çok etkilemektedir. Mesela evde annesini döven babasını gören çocuk, okulda ve sokakta kavgacı oluyor, psikolojik yönden güçsüz olanları da ezme eğilimindedir. Ya da evde babası annesini döverken gidip kendisi de vurabilir annesine. Bazen erkekler de şiddet görse de kadınlar daha çok şiddet görüyorlar. Kadınların bir kısmı da kendilerine yapılan şiddeti normal görüyor zaten. Arada sırada kocalarından dayak yemek onlar için sorun teşkil etmiyor. Eğer bir evde keyfi olarak erkek kadına canı sıkın diye şiddet uygularsa o evde insanların birbirlerine saygı duyması beklenemez. Bu, çocuklara da yansır. Erkek ve kadınlar birbirlerine saygılı olup dünyayı yaşanacak düzeye getirmelidirler. Başkalarına saygısız olmayanların çevresindekilere hiç olmaz. Şiddeti ailesinde gören çocukların nasıl olur da iyi bir birey olması beklenir ki zaten. Mesela kendi isteğiyle kaçan kızlar genelde şiddet görürler ve bunu kabul de ederler, kimseye şikâyet etmezler. Bu da çok üzücüdür gerçekten. Hiç kimse diğer insanlara ve canlılara zarar veremez. Buna hakları yok.”

Kız öğrencilerden biri ise babasının sürekli olarak annesini ve ablasını dövdüğünü ifade etmiştir. Aynı öğrenci dedesinin de annesini defalarca dövdüğünü annesinden dinlediğini belirtmiştir.

Başka bir kız öğrenci, evlerinde annesinin ve kendisiyle birlikte diğer iki kız kardeşinin babası tarafından sıklıkla şiddete maruz kaldığını, örneğin bir kez babasından

36 İbn Sa’d, VIII, 205; İbn Mâce, I, 639; Ebû Dâvud, II, 608-609; Dârimî, Sünen, İstanbul 1981, s. 543.

37 İbn Hanbel, IV, 17.

38 İbn Hanbel, V, 5; Ebû Dâvud, II, 606-607.

39 İbn Sa’d, VIII, 204.

beyzbol sopasıyla dayak yediklerini, hayatında çok etkilendiği ve psikolojik sağlığını kaybedecek duruma geldiği bir aile içi şiddete maruz kaldığını anlatmıştır.

Bir erkek öğrenci babasının annesine uyguladığı şiddete dair şunları söylemiştir:

“Ben çocukluğumda aile içi ve yakın akrabalarımın şiddet gören birisiyim. En çok etkilendiğim konu ise babamın annemi hiç acımadan dövmesiydi. Bir keresinde demir şişle dövdü. Annemin çaresizliği gözlerimin önünden hiç gitmez. Ne zaman hatırlasam gözlerim dolar, yüreğim kanar. Ne annem ne de babam okumuş. Babam, şiddet eğiliminden dolayı beni kendisinden uzaklaştırdı. Bu yüzden anneme daha yakın hissederim. Babam bana hep itici gelmiştir. Tabii bizler büyüdükten sonra babamın şiddet yönü biraz gerilere çekildi. Yedi yıl önceydi, yani artık ben bir şeylerin farkındaydım; babam annemi dövmeye kalktı, ama ben karşı çıktım ve babam beni evden kovdu. Bir ay dışarıda kaldım. Geceleri arkadaşlarımda kaldım, gündüzleri de inşaatlarda çalıştım. Sonra beni eve geri çağırdı, barıştık.”

Bir bayan öğrenci, oturduğu apartmanın alt ve üst dairesinde oturan iki ailede sürekli olarak eşler arasında kavga çıktığını, özellikle kadınların hakarete uğrayıp dayak yediklerini ve her seferinde çocukların çığlık attıklarını söylemiştir. Yine dört kız öğrenci komşularında babanın anneyi sürekli dövdüğünü belirtmiştir.

Yine Ocak 2012’de araştırmacının kendileriyle yüz yüze görüştüğü iki erkek ve bir kız öğrenci babalarının annelerine sözlü şiddet uyguladıklarını, hakaret ve sövğu yoluyla şiddete başvurduklarını; erkek öğrencilerden biri de babasının annesini döverek şiddet uyguladığını söylemiştir.

Bir aileyle Ocak 2012’de iki kez yaptığımız görüşmede aile reisi, hanımını az da olsa dövdüğünü, ama daha çok sözlü şiddete maruz bıraktığını, çocuklarına da elinde olmadan sözlü şiddet uyguladığını anlatmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında yaptırılan bir araştırmaya göre;

- Ülkemiz genelinde eşi veya eski eşi tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılan kadınların oranı % 39’dur.

- Hayatının herhangi bir döneminde duygusal şiddet yaşayan kadınların oranı % 43,9’dur.

- Sadece cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı % 15,3’tür.

- Fiziksel veya cinsel şiddetin birlikte yaşanma yüzdesi 41,9’dur.

- Kentte fiziksel şiddet oranı % 38 iken kırsalda % 43’tür.

- Yaşadıkları fiziksel şiddet sonucunda yaralanan kadınların oranı % 25’tir.

- En az bir kez fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmış kadınlardan eğitimi olmayanların oranı % 55,7, lise ve üzeri düzeyde eğitim alanların oranı ise % 27’dir.

- “Bazı durumlarda erkekler eşlerini dövebilir” ifadesine katılan kadınların oranı % 14,2’dir.

- Yaşadıkları şiddeti kimseye anlatamayan kadınların oranı % 48,5’tir.

- Şiddet yaşayan kadınların sağlık sorunları yaşama, intihar etmeyi düşünme ya da deneme olasılıkları en az iki kat artmaktadır.

- Her 10 kadından biri gebeliği sırasında fiziksel şiddete maruz kalmıştır.

- Cinsel şiddet birçok durumda fiziksel şiddet ile birlikte yaşanmaktadır; kadınların % 42’si fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

- Sadece eğitim düzeyi düşük olan kadınlar şiddete maruz kalmamaktadır. Eğitim düzeyi daha yüksek olan kadınlar arasında bile her 10 kadından 3’ü eşleri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmıştır.

- Evlenmiş kadınların hayatlarındaki en yaygın şiddet eşlerinden gördükleri şiddettir.

- Kadınların % 7’si çocukluklarında (15 yaşından önce) cinsel istismar yaşadıklarını belirtmişlerdir.⁴⁰

1997 yılında Türkiye’de Aile Araştırma Kurumu Başkanlığınca yapılan bir çalışmada kadınların % 10’u eşlerinden sık sık (% 3.5) ve ara sıra (% 6.5) dayak yediklerini bildirirken, erkeklerin % 2.1’inin sık sık, % 1.2’sinin ara sıra eşleri tarafından fiziksel şiddete uğradıkları tespiti yapılmaktadır.⁴¹

Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak İl Müftülükleri bünyesinde görev yapan Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının faaliyetlerini dinî danışmanlık bağlamında inceleyen bir çalışmada,⁴² bu bürolara başvuran kadınların eşlerinden şiddet gördükleri ve bazı kadınların sözlü ve fiziki şiddetin çekilmezliği karşısında boşanma yoluna gittikleri tespit edilmektedir. Bu çalışmada yer aldığı üzere bir kadın, eşinin şiddetini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Eşim bana karşı şiddet uyguluyor. Her şeyi bahane ederek sorun çıkartıyor. Bu bir temizlik bahanesi de olabiliyor ya da komşuya neden gittin şeklinde basit nedenler de olabiliyor. En sonki şiddet olayında annemi evimden kovdu, ben de çok korktuğum için bir şey yapamıyorum.”⁴³

Aynı çalışmanın belirttiğine göre bir başka kadın, eşinin kendisine karşı uyguladığı şiddete dair şöyle demektedir:

40 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*, Ankara 2008.

41 Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Ankara 1998.

42 Şahin, T. Kevser, *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri*, Selçuk Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Adem Şahin), Konya 2010.

43 T. K. Şahin, *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri*, s. 60-61.

“Kocama elimden geldiği kadar hizmet ediyorum. Bir dediğini iki etmiyorum. Ancak ufak bir kusurumu görse eli havada. Dayaktan iyice yıldıım. Ne yapacağımı bilmiyorum. Bazen sinirlendiği zaman ”Ahirette hakkımı alacağım” diye laf atıyorum. O da “dinimiz bana dövme hakkını vermiştir” diyor. Evimi terk edip gitmeyi bile düşünüyorum. Dayaktan iyice bıktım. Gerçekten dinimiz böyle emretmiş mi?”⁴⁴

Ailede kadının eşinden şiddet görmesi; kadının travma yaşaması, bunalıma girmesi, mutsuz olması, çocuklarına ve çevresine anormal davranması, ailenin dağılması, çocukların dengesizleşmeleri, dengesiz davranışlar içine girmeleri, şiddeti öğrenmeleri gibi aile, aile bireyleri ve doğal olarak toplum için olumsuz sonuçların doğmasına yol açmaktadır. Nitekim bir öğrenci arkadaşının annesinin babasından şiddet gördüğü için boşandığını belirtmiştir. Ayrıca kendisiyle görüşme yaptığımız bir kadın, kocasından sürekli şiddet gördüğü, dayak yediği için boşandığını söylemiştir. Bu kişi, yaşadığı ve şahit olduğu şiddete dair şunları söylemiştir:

“Eşimle çok konuşmaya çalıştım, dayak atmamasını söyledim, ama fayda etmedi, ben de çareyi ayrılmada buldum. Bir de bu şiddet konusu sadece eşimle benim aramda değildi. Kardeşi de evliydi ve o da hanımını dövüyordu. Amcası yengesini, hatta babası hanımını, yani kayınvalidemi dövüyordu. Neden diye sorduğumda kadını dövmenin normal olduğunu söylüyorlardı... İnsanların cehaletlerinin ve dini yeterince anlayamamış olmalarının, onları konuşup anlamak yerine şiddete yönelttiğini düşünüyorum.”

1. 2. Yaşlılara Şiddet

Aile içi şiddetten yaşlılar da nasibini almaktadır. Günümüzde yaşlılara şiddet kapsamında ya anne babanın veya torunların büyük anne ve babasına, ya çocukların anne babasına ya da eşlerin birbirlerine karşı şiddetinden bahsedilebilir. Tabii ki buradaki şiddete maruz kalan anne babalar yaşlılık dönemlerindeki anne babalardır. Zira anne ve babalar her dönemde şiddete maruz kalabilmektedirler, ancak yaşlılık döneminde, özellikle de zayıf, engelli ve bakıma muhtaç durumda iken şiddete daha çok uğramaktadırlar.

Yaşlılar aile içinde de, dışında da şiddete maruz kalabilmektedirler. Aile bireylerinin dışında bakıcılar da yaşlılara kötü muamelede bulunabilmektedir. Yaşlılar, her nereden gelirse ve her ne şekilde olursa olsun, psikolojik, fiziksel, ekonomik vb. şiddet türlerine muhatap olabilmektedirler.

Yapılan bazı çalışmalarda (Keskinoglu 2004) Türkiye’de diğer aktörlere yapılan şiddete nispetle az olsa da yaşlılara karşı fiziksel şiddetin, istismarın, ihmalin olduğu ortaya konulmuştur. Şiddetle ilgili soru yönelttiğimiz kız öğrencilerden biri, kendi evlerinde dedesinin kendisinden 25-30 yaş küçük eşi tarafından sözlü ve fiziki şiddete maruz bırakıldığını belirtmiştir.

44 Şahin, T. Kevser, *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri*, s. 61.

Müslüman toplumda nasıl olup da yaşlılara şiddet uygulanabildiği hususu da, bütün boyutlarıyla araştırılması gereken bir konudur. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.), hadis-i şeriflerinde yaşlılara hürmetin gerekliliğini vurgulamaktadır.⁴⁵ Bizzat kendisi de hayatında yaşlılara saygıyı göstermiştir. İslam, Müslümanlardan anne baba başta olmak üzere yaşlılara “öf!” bile dememelerini istemektedir.⁴⁶

1. 3. Çocuklar Arası Şiddet

Aile içi şiddette çocuklar arası şiddet de, bahsedilmeden geçilemeyecek şiddet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklar, sağlıklı olmayan ailelerde çocukça denebilecek ve yüzeysel olarak geçirtilerebilecek şiddetin ötesine geçerek birbirlerine değişik türlerde şiddet uygulayabilmektedirler. Bu duruma göre sürekli hakaret ve kavgadan yaralama ve dövmeye, oradan cinsel şiddete kadar gidebilmektedir. Çocuklar arası şiddette dikkati çeken önemli bir husus, daha çok erkek çocuklarının kız çocuklarına şiddet uygulamalarıdır. Bunun örnekleri çok görülmektedir.

1. 4. Ebeveyn ile Çocuklar Arası Şiddet

Aile içi şiddette zikredilmesi gereken bir şiddet alanı da ebeveyn ile çocuklar arasındaki şiddettir. Bu şiddete çeşitli aile durumlarına ve yaşa göre ebeveynler ve çocuklar birbirlerine şiddet uygulayabilmektedirler. Küçükken ve zayıf olduklarında, yani bebeklikten itibaren kendi ayakları üstünde duruncaya kadar çocuklar anne-babalarından kötü muameleye, kötü sözlere, dayığa, aileden kovulmaya vs. düşer olabilmektedirler. Özellikle yaşlandıklarında ise ebeveynler çocukları tarafından şiddete maruz bırakılmaktadırlar.

Anne, baba ve büyüklerden çocuklara yönelik istismar ve diğer şiddet türleri bu noktada özellikle ele alınmaya değerdir. Anlaşıldığı kadarıyla Türkiye’de çocuk istismarı aile içindeki boyutuyla dikkat çekici bir durumdadır. Çocuklara çok rahat dayak atılmakta, hakaret veya benzeri ağır sözlerle şiddet yöneltilmektedir.

Kendileriyle görüştüğümüz kız öğrencilerden biri, küçükken annesinden çok dayak yediğini, annesinden yediği dayakları asla unutamadığını belirtmiştir. Bir başka öğrenci babasından şiddet gördüğünü söylemiştir.

Bir bayan öğrenci de şöyle demektedir:

“Şiddet gerçekten benim hayatımı çok etkiledi. Şu anda gözlerim doluyor. Özellikle sözlü şiddete çok maruz kaldım ve bunun etkilerini yaşantımda görüyorum. Hiç unutamıyorum, anne babamdan yediğim dayakları. Çok dayak yedim. Ben çocuklarıma aynı şeyi yapmak istemiyorum. İnsanın kişiliğini zedeliyor çünkü dayak.”

Bir erkek öğrenci de benzer bir biçimde anne babasından hep şiddet gördüğünü belirtmiştir.

45 Bkz. Tirmizî, “Birr”, 15.

46 İsrâ, 17/23-24.

Ocak 2012’de kendileriyle yüz yüze görüştüğümüz iki erkek ve bir kız öğrencinin tamamı büyük çocukların ve anne babaların küçüklere karşı şiddete başvurduklarını paylaşmışlardır. Kendi ailelerinde bunu gözlemlediklerini, hatta yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bu üç kişiden kız öğrenci anne babasından dayak yemediğini, ama sözlü şiddete maruz kaldığını söylerken, erkek öğrencilerden biri annesinden bugüne kadar (22 yaş) dayak yediğini, ama küçük yaşlarda daha çok dayak yediğini, diğeri ise ebeveyninden, ama özellikle babasından sözlü şiddete uğradığını belirtmiştir.

Yine aynı tarihlerde yüz yüze görüştüğümüz bir öğretim elemanı, babasının annesine dayak atmadığını, ama ona karşı rahatça hakaret ve sövmeye başvurduğunu ifade etmiştir. Ayrıca akrabalarında kocanın karısına karşı sıklıkla dayak da dahil çeşitli şiddet türlerini icra etme örneklerinin bol miktarda olduğunu söylemiştir.

Eskişehir’de kendilerine yazılı olarak şiddet soruları yöneltilen 80 ilköğretim öğrencisinin (7. ve 8. sınıflar) yazdıkları da, aile içinde sözlü ve fiziki şiddetin yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Aile içi şiddetin Müslüman bir toplumda Müslüman ailelerde görülmesi ve Batılı toplumlarla, hatta genel olarak dünyanın diğer ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça gerilerde olsa da kendi içinde gittikçe yaygınlık kazanmaya başlaması, üzerinde bütün boyutlarıyla, neden ve sonuçlarıyla düşünülmesi gereken bir konudur.

Aile içinde çocuklara yönelik şiddet, toplumda çocukların sağlıksız ilişkilere ve yanlış davranışlara itilmelerinde önemli bir etkidir. Gerçekten de günümüzde yapılan bazı çalışmaların da ortaya koyduğu gibi örneğin sokak çocukluğunun ve dolayısıyla sokakta çocukların veya sokak çocuklarının suça itilmelerinin en önemli nedenlerinden biri, anne babaların çocuklara karşı şiddet davranışlarıdır (Okumuş, 2005a; 2005b; 2006a). Özellikle dayak ve cinsel istismarın yoğun olduğu aile ortamında yaşayan çocuk için sokak yaşamı her türlü tehlikesine rağmen cazip bir hâl almaktadır. Bazı durumlarda ise çocuğun kısa süreli evden kaçışları ailelere “benimle ilgilenin” çağrısı durumundadır. Bu çağrılara cevap alamayan çocuk, çözümü tamamıyla uzaklaşarak aileyi cezalandırmada bulabilmektedir. Şu ya da bu şekilde sokakta yaşamaya başlayan çocuklar, sokak yaşamının gereği olarak şiddet, fiziksel veya cinsel istismara maruz kalmakta; uyuşturucuyla tanışıp çeşitli suçlara itilmektedirler.⁴⁷ Şu hâlde zor zamanların insanları olarak sokak çocukları, sokakta çalışmanın yanı sıra suça da itilebilmekte, örneğin hırsızlık veya kapkaççılık yapabilmektedirler. Sokak çocuk ve gençleri suça eğilimlerini bir yandan sokak hayatının zorluklarına bağlarken, bir yandan da suçun bir statü sorunu olduğu, grup içinde güç gösterisi amacını taşıdığı da görülmektedir. Buradan hareketle denilebilir ki genç veya çocukları sokakta suça iten faktör, sokaktaki hayat ve geçim mücadelesinin yanı sıra statü ve kendini kabul ettirmedir.⁴⁸

47 Güneş, Sadık; Kalaycı, A. Rasim, “Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar: Tespitler ve Çözüm Önerileri”, *Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, Ankara 2004, s. 6-7.

48 Permien, Hana; Zink, Gabriela, “Sokakta Günlük Yaşam ve Suç”, çev. Hakan Hakeri, *Çocuklar ve Suç-Ceza*, Seçkin Yay., Ankara 2005, s. 203 vd.; Okumuş, Ejder, “Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde İslâm Maneviyatının Rolü”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı: 184, 2006, s. 17-19.

2. Kadına Yönelik Şiddet

Toplumda kadına yönelik şiddet hem aile içinde hem de aile dışında olmak üzere iki yönden gelmektedir. Müslüman toplumlarda hızlı değişim, kentleşme, modernleşme gibi süreçler, kadına yönelik şiddeti tetikleyen unsurlardır. Kendi kültürel kodlarından kopan, ama yerine yenisini koyamayan toplumlarda kadının yükü daha da artmıştır. Bu durumda gerek aile içinde, gerek toplumun çeşitli alanlarında, iş yerlerinde kadına yönelik şiddet de artmıştır veya artabilmektedir. Geleneksel toplumda çalışmayan kadın, evinde çocuklarına bakar, ev içini idare eder, mutfak işlerini yaparken, modernleşme sürecinde işe girip çalışmakta, ama hemen geleneksel yapı ortadan kalkmadığı için önceki toplumsal durumda sahip olduğu sorumluluklar veya roller hâlâ üzerinde bulunmaya devam etmekte ve dolayısıyla sırtında çok büyük bir iş yükü toplanmaktadır. Bu başlı başına kadına yönelik bir şiddettir. Ayrıca bu yükü taşımada gösterdiği zafiyetlere karşı da toplumun çeşitli kesimlerinden, özellikle patronlardan ve erkeklerden ekstra şiddete maruz kalabilmektedir. Hatta bu kadar yükün altında kendisi de şiddete başvurma noktasına gelebilmekte, suça yönelebilmektedir.⁴⁹ Görüldüğü gibi kadın bu durumda iki yönden, kendisi tarafından ve de kendi dışındaki öznelerden şiddetle karşı karşıya gelmektedir.

Kadına şiddet kapsamında işaret edilmesi gereken önemli bir husus da, ülkemizin bazı coğrafyalarında kadınların haklarının verilmemesinden dolayı kadınların şiddet görmeleridir. Örneğin kadınlara mirastan paylarının verilmediği yerler var. Buralarda kadınların miras hakları verilememektedir. Bu da ister istemez bir mağduriyet hissi uyandırmakta, duruma itiraz eden duyarlı veya eğitilmiş kadınlara ise şiddet uygulanabilmektedir. Yapılan bazı gözlem ve araştırmalar bu durumun bazı bölgelerimizde yaşayan insanlar arasında geçerli olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁰

Görüşme yapılan öğrencilerin tamamı Türkiye’de toplumda kadına yönelik şiddetin görünür bir düzeyde olduğuna dikkat çekmişlerdir. Gerçekten de insan, sokakta, caddede, çarşıda, pazarda yürürken, televizyon izlerken, gazete okurken, çalışırken kimi zaman kadınlara hakaretten tutun dayak atmaya, hatta bıçak, tabanca gibi aletlerle öldürmeye kadar şiddet uygulandığına tanık olabilmektedir. Ayrıca töre gereği çok ağır şiddet mağduru kadınları, hatta ölümle cezalandırılan ve öldürülen kadınları da bu çerçevede zikretmek gerekir.

Kadına yönelik şiddet söz konusu olduğunda kız çocuklarına yönelik şiddete ayrıca işaret etmek lazımdır. Kız çocuklarının, özellikle sokakta çalışan veya sokağın kız çocuklarının, barındıkları devlet kurumlarında barınan kız çocuklarının çeşitli şiddet türlerine, bilhassa da cinsel şiddete maruz kaldıkları söylenebilir. Toplumumuzun bazı bölgelerinde kız çocuklarının kız olmasından mütevellit ağır bir yük olarak görülmesi ve o nedenle erkek çocuğa daha fazla önem verilmesi, ailede kız çocuğunun olup erkek çocuğunun olmamasını şeref ve gurur meselesi yapılması da bu bağlamda zik-

49 Balcıoğlu, İ., *Şiddet ve Toplum*, s. 23.

50 Okumuş, Ejder, “Sokak Çocuklarının Sosyolojisi –Diyarbakır Örneği-”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* (elektronik dergi). IX/1, 2005, s. 9-37.

redilmesi gereken bir durumdur. Böyle bir bakış açısının geçerli olduğu yerde ailede ve akrabalar arasında huzursuzluklar baş göstermekte ve hatta bazen erkek çocuk vermedi diye fatura kadına çıkarılmakta, boşanma yoluna gidilmekte, boşanma olmasa da ikinci, üçüncü, dördüncü evlilikler yapılabilmektedir. Görüldüğü gibi bütün bu durumlarda da kız çocukları ve anneler şiddete maruz kalmaktadırlar.

3. Çocuklara Yönelik Şiddet

Çocuğa yönelik şiddet, aileden, aile içinden geldiği gibi toplumun çeşitli alanlarında da kendini gösterebilmektedir. Genel olarak sokakta, okulda, savaşta vs. çocuğa karşı her türlü istismar, her türlü eziyet, baskı, kötü muamele, dayak gibi şiddet türleri uygulanabilmektedir. Çocuğa yönelik şiddet, döngüsel bir etki yapmakta, çocuğun da topluma karşı şiddete ve suça itilmesine veya yönelmesine yol açmaktadır.

Öğrencilerle yaptığımız görüşmelerde, onlara sorduğumuz sorulara aldığımız cevapların bir kısmında çocukların toplumda gerek ailede gerekse kamuda şiddete maruz kaldığına şahit olunduğu ifade edilmiştir.

Türkiye’de çocuk algısı ve anlayışında şiddetle, sözlü şiddet ve dayakla eğitimin olumlu yeri olduğunu söylemek çok abartılı olmayacaktır. Zira ailede, okulda, sokakta, iş yerinde, tarlada, bağda, bahçede vs. çocuklara karşı sözlü şiddet her fırsatta uygulanmakta, fiziki şiddet de çok sık icra edilmektedir. Çocuğu dövmenin çocuğun daha iyi yetişmesinin önemli bir aracı olduğu düşünülmektedir. Pek çok insanla yaptığımız görüşmelerde çocuk eğitiminde dayanın kalıcı olumlu etkilerinin olduğuna inanıldığı tespit edilmiştir. Belki bu genel anlayışta ki, ülkemizde camilere gelen çocuklara karşı da nispeten sert davranıldığına, kimi zaman çocukların çeşitli gerekçelerle camilerden kovulduğuna tanık olunmaktadır.

Gerek âdet, anane veya gelenek adına, gerek din adına çocuğa şiddet, çocuğu dövmek, ona hakaret etmek, kaba ve sert davranmak, onu hırpalamak, örselemek, hiç şüphesiz yanlıştır. Çocuklara şiddet uygulanması, toplumun geleceği olan çocuklarımızın dengesiz, tutarsız, öz güvenden yoksun kişiliğe sahip bulunan, daha kötüsü şiddet üreten insanlar hâline gelmesine ve dolayısıyla toplumun dengesizleşmesine yol açar. Bu sebeple çocuklara sevgiyle yaklaşılması, onların sevgi ve şefkatle büyütülmesi sağlıklı toplumun ikame ve idamesi için elzemdir.

4. Eğitimde Şiddet

Eğitim, İslam toplumlarında yanlış görülebilecek şiddetin uygulanabildiği ve gözlemlenebildiği bir alandır. Eğitimde şiddet denildiğinde, hem eğitimcilerden, öğretmenlerden öğrencilere yönelen şiddet, hem de öğrencilerin birbirlerine yönelttiği şiddet anlaşılmaktadır.

Eğitimde şiddette hiç şüphesiz eğitim içinde baş aktör konumundaki öğretmenlerin büyük rolü bulunmaktadır. Kendileri de şiddet görerek eğitim alıp öğretmenlik mesleğine yönelen öğretmenler, öğrencilerine şiddet uygulamaktadırlar. İlköğretim

ve ortaöğretimde fiziki şiddetten sözel şiddete şiddetin birçok örneğini görmek mümkündür. Yükseköğretimde de öğrenciler fiziki olmasa da sözel ve psikolojik şiddete maruz kalabilmektedirler.

Kendileriyle görüştüğümüz ve yazılı olarak şiddeti sorduğumuz öğrencilerden bir kısmının cevapları eğitimde şiddetin çeşitli boyutlarını yansıtması bakımından önemlidir. Öğrenciler genelde sözlü şiddete maruz kaldıklarını beyan ederken bir kısım öğrenci ise öğretmenlerden fiziki şiddete maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Bir öğrenci şöyle demektedir:

“Eğitim alanında yapılan şiddete örnek, üniversite öğrencilerinin istemediği hâlde bazı şeyleri mesela not korkusuyla yapması.”

Bir erkek öğrenci de şöyle demektedir:

“Özellikle ilköğretimde şiddet çok görülen bir şeydir. Öğretmenin öğrenciye dayak atması gibi.”

Bir kız öğrenci, ilköğretimde iken okul müdürü ve yardımcılarından sözlü hakareti çok işittiğini, arkadaşlarının da sözlü ve fiziki şiddete uğradıklarını ifade etmiştir. Öğrencilerden biri de ilköğretimde okurken okul müdürünün öğrencilere çok hakaret ettiğini ve dayak attığını belirtmiştir.

Bir başka kız öğrenci şöyle demektedir:

“Ailemden şiddet görmedim, ama ilkokul üçüncü sınıfta iken bir gün matematik dersinde öğretmenim bir soruyu sonuna kadar çözemedim diye kafama vurmuş ve hakaretler etmişti. Belki çok basit gibi görünen bu şiddet, kalbimi incitmişti. O günden sonra matematik problemleri bana hep şiddeti hatırlatır. Aynı öğretmenin arkadaşlarına yaptığı eziyetler de cabası.”

Bir kız öğrenci şunları ifade etmektedir:

Şiddet noktasında ilkokul 4. Sınıfta yaşadıklarımı hiç unutmuyorum. Sınıf öğretmenimiz (öğretmen demek bile gelmiyor içimden) çok şiddet yanlısı biriydi. Sorduğu soruya cevap verememek bir yana en ufak bir harekette, hatta sebepsiz yere öğrencileri döverdi. Beni de döverdi tabii ki. Öyle kız erkek ayrımı da yapmazdı. Hem sözlü hem de fiili şiddet uygulardı. Sınıftaki erkek arkadaşlarımızdan birini tekme tokat dövüp burnunu kanatmıştı. Teneffüslere çıkarmazdı bizi. Düşünün daha kaç yaşındayız. Ailemizde görmediğimiz hakaretleri ve diğer şiddet türlerini gördük. O seneyi hiç unutmuyorum, unutamıyorum. Ve o öğretmene hakkımı helal etmiyorum...

Şiddet sorusu yöneltilen kız öğrencilerden birçoğu ise, hem ilköğretimde, hem de lisede şiddete maruz kaldığını beyan etmiştir. Beş erkek öğrenci de benzer biçimde ilköğretim ve ortaöğretimde öğretmenlerinden ve idarecilerinden dayak yediklerini ve hakaret gördüklerini belirtmiştir.

Eskişehir’de yazılı olarak şiddet soruları yöneltilen 80 ilköğretim öğrencisinin (7. ve 8. sınıflar) ifadelerinden de öğretmenlerinden çoğu zaman sözlü, kimi zaman da fiziki şiddet gördükleri anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin söyledikleri arasında dikkate değer bir husus da, şiddete başvuran öğretmenlerin erkek öğretmenler arasından da, bayan öğretmenler arasından da çıkmasıdır.

Öğrencilerin bir kısmı üniversitede de hocalardan sözlü şiddete maruz kaldıklarını beyan etmişlerdir.

Türkiye’de ilköğretimin alt sınıflarından orta öğretimin son sınıfına kadar neredeyse bütün kademelerinde öğrenciler çeşitli sebeplerle birbirine sözlü ve fiili saldırılarda bulunabilmektedirler. Bu saldırı veya yıkıcı hareketlerde öğrencilerin grup oluşturdukları, bir tür çete kurdukları ve grup hâlinde diğer öğrencilere şiddet uyguladıkları bilinmektedir. Söz konusu şiddet, sözlü şiddetten tutun bıçak, sopa ve silahlı saldırı ve dolayısıyla yaralama ve öldürmelere kadar geniş boyutlara uzanabilmektedir. Yukarıda matematik öğretmeninden şiddet gördüğünü söyleyen öğrenci bu çete öğrenci grubu konusunda yaşadığı bir olaydan hareketle şunları söylemektedir:

“Yedinci sınıfa gelmişim. Nöbetçi olduğum bir gündü. Hava sıcak ve güzel, okulun bahçesi öğrenci dolu. Bu okuldaki şiddet yanlısı öğretmenlerin yetiştirdiği iki üç kendini bilmez bir çember oluşturmuş ve ortada özürsüz bir küçük çocuk, itiş kakış ordan oraya savruluyor, o kadar zor bir durumda ki... Ona kimse yardım etmiyor. Grup çete diye kimse yaklaşmıyor. Yaklaşmadıklarıyla kalmıyor, bir de çirkin çirkin gülüyorlardı. Daha fazla dayanamadım ve gidip o çocuğu onların elinden kurtardım. Beni de itip kakmaya çalıştılar, ama o çocuk kadar incinmedim...”

Eğitim söz konusu olduğunda, din eğitimi alanında şiddet konusuna ayrıca işaret edilmesinde fayda bulunabilir. Türkiye’de din öğretimi ve eğitimi yapılan okullarda ve camilerde, Kur’an kurslarında ve ailede din öğretimi ve eğitime tabi tutulan çocuğa şiddet uygulandığı durumlara rastlanmaktadır. Dinin gereği olarak çocuğa şiddet uygulamak, dayacağı din eğitiminin bir aracı olarak görmek ciddi bir yanıştır. Eğitim ve öğretimde çocuğa kalıcı, etkili bilgiler kazandırmak ve onda kalıcı davranış değişiklikleri meydana getirmek için şiddet ve zorlamanın olmaması, sevgiyle yaklaşılması esastır.

5. Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, kişiye cinsel tacizde bulunmak, kişinin isteği dışında cinsel ilişkide bulunmak veya zarar verici cinsel davranışta bulunmak şeklinde anlaşılabilir. Cinsel şiddet, sözel, sözel olmayan ve fiziksel cinsel yıkıcılık veya saldırıyı, zorla pornografi izletmeyi ve tecavüzü vs. içerir.

Müslüman toplumlarda görülen şiddet tiplerinden biri de cinsel şiddettir. Cinsel şiddet, her türlü cinsel istismarı, erkek veya kız çocuklara, genç, yetişkin veya yaşlı kadınlara karşı uygulanan cinsel içerikli veya boyutlu şiddet türlerini ifade eder. Gerek araştırmalarla ortaya çıkan bulgulardan, gerekse medyadaki haberlerden cinsel şiddetin Türkiye’de dikkati çekecek boyutlarda olduğu anlaşılmaktadır.

Cinsel şiddet, ailede, okulda, toplu ulaşım araçlarında, sokakta, bürokraside, iş yerinde görülebilen bir şiddettir. Örneğin bir kız öğrenci lisedeyken otobüsle okula

gidip gelirken erkeklerin cinsel şiddetine maruz kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca bir kız öğrenci lisede iken arkadaşlarının cinsel tacize uğradığını söylemiştir.

6. Trafikte Şiddet

Türkiye'ye bakıldığında hemen fark edilebilecek olan trafik şiddeti; sürücülerin birbirini sıkıştırması, gereksiz inatlaşmalara girilmesi, kuralsızca araç kullanarak diğer sürücülere eziyet etmek ve trafiği olumsuz etkilemek; hız sınırlarını aşmak, ışık kurallarına uymamak ve kazaya sebebiyet vermek; hatalı solama yapmak; tahammülsüzlük göstermek; diğer sürücülere karşı nezaketsiz davranmak, örneğin hakaret etmek, saldırmak gibi farklı biçimlerde kendini göstermektedir.

Türkiye'ye baktığımızda hemen görebileceğimiz gibi trafikte görülen veya sebep olunan şiddetin kaynağında, bencillik, egosentrizm, aşırı hırs, rasyonel olmamak, paylaşımcı olmamak, başkalarının hakkını ihlal etmek gibi unsurlar bulunmaktadır. Kul hakkına riayeti bir arada yaşamamanın en önemli şartlarından biri olarak gören İslam gibi bir dinin mensuplarının kardeşlik yaklaşımıyla trafiğe çıkmaları ve evrensel trafik kurallarına uymaları gerekirken bunun tersinin olması nasıl açıklanabilir?

Trafikte en küçük şiddetten trafik terörüne kadar her türlü şiddetin çokça görüldüğü, çeşitli kazalara, yaralama ve öldürmelere, maddi kayıplara yol açan trafik şiddetinin savaşıları andıracak boyutlara vardığı ülkemizde ve diğer bazı Müslüman toplumlarda durumun ciddiyetinin ivedilikle tespit, teşhis ve tamirinin gerekliliği ortadadır.

7. Sporda Şiddet

Sporda şiddet, küçümsenemeyecek bir şiddet alanı ve türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle futbolda karşı taraftarların birbirilerine sözlü ve fiziki şiddetin her türlüünü görmek mümkündür.

8. İntihar

İntihar, ister başarılı olsun isterse başarısız olsun, sonuçta açık bir şiddet biçimidir. Esasen intihar girişiminde bulunan kişi hem kendisine hem de topluma şiddette bulunmaktadır.

Bu tür şiddetin, özellikle mutsuzluk ve huzursuzluğu, dolayısıyla anlamsızlığı getiren hızlı değişimlerin yaşandığı toplumlarda,⁵¹ Müslüman ülkelerde veya şehirlerde daha çok meydana geldiği söylenebilir. Türkiye örneğinde özellikle 2000'li yılların başlarında Batman, Diyarbakır gibi şehirlerimizde meydana gelen intiharlar örnek olarak zikredilebilir.⁵²

51 Durkheim, Emile, *İntihar*, Çev. Özer Ozankaya, TTK., Ankara 1986.

52 Gönenç, İsmail, *Sosyal Bir Fenomen Olarak İntihar: Batman İli Örneği (1995-2002)*, Yayınevi Yay., Ankara 2010.

9. Kan Davası

Kan davası, içinde şiddetin çok karmaşık ve yoğun bir hâl aldığı; küskünlüklerin, korkuların, kaçmaların, kovalamacaların, sürgünlerin, göçlerin, aile parçalanmalarının, her türlü araçla öldürmelerin, katliamların yaşandığı bir şiddet sarmalı olarak tanımlanabilir.

Türkiye'nin bazı bölgelerinde kan davasının pek çok örneğine rastlamak mümkündür. Kan davası demek tabii ki, birçok eziyet, takip, sürgün, yaralanma ve ölüm demektir. Kan davasıyla gelen bütün bu şiddet türlerine, çocuk, kadın, erkek, yaşlı genç her yaştan ve cinsiyetten insan maruz kalmaktadır. Bazen ceviz kabuğunu dahi doldurmayacak basit şeylerden kaynaklanan ve gerçekte insan enaniyet ve gururuna dayalı olarak kendini gösteren kan davası olayları, kimi zaman nesilleri içine alacak biçimde geniş bir zaman dilimini içine alabilmektedir. Bu da, o ölçüde kan dökmek demektir, o ölçüde eziyet vermek ve görmek demektir, o ölçüde şiddet demektir. Nitekim araştırmacının bazı köy, belde ve şehirlerde, hatta bölgelerde 2000-2007 yılları arasında yaptığı gözlemlerde ve bizzat tanık olduğu bazı durumlarda onlarca yıl süren kan davalarının olduğu ve bu kan davalarında onlarca insanın öldürüldüğü, birçok kişi ve ailenin yaşadıkları memleketlerini terk etmek ve başka bir yere taşınmak zorunda kaldığı ortaya çıkmıştır.

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Veda Hutbesinde "bütün kan davaları ayaklarımın altındadır" buyurarak reddettiği ve yasakladığı kan davası, nasıl oluyor da bugün Müslüman toplumda yaygın bir biçimde gerçeklik buluyor? Bu soru ve ona verilecek cevabın ne kadar anlamlı olduğu ve olacağı ortadadır.

10. Töreyle Dayalı Şiddet

Türkiye'de sonu ölümle bitenler de dâhil töreye dayalı şiddet, burada işaret edilmesi gereken bir şiddet türü veya kaynağıdır. Çeşitli araştırmaların ve gözlemlerimizin de teyit ettiği gibi töre bazı yerlerde insanlar arası ilişkilerde etkili bir norm koyucu olarak işlev görmektedir. O kadar etkili ki, insanların ölümleri de dâhil pek çok şiddet içerikli cezalar, töreden kaynaklı verilmekte ve uygulanmaktadır. Kendileriyle görüştüğümüz öğrencilerden bir kısmı da Türkiye'de dikkat çekici ve etkili bir şiddet türü olarak töre ve namus cinayetlerine işaret etmişlerdir.

Töre kaynaklı şiddette yine en çok kadının olumsuz etkilendiği, en çok kadına şiddet uygulandığı söylenebilir. Örneğin ailenin istediği kimseyle evlendirilmek istenen bir kız çocuğu veya bir kadın, bunu reddeder ve yapmazsa ya da bir başkasıyla evlenirse, törenin sert ve acımasız yüzüyle karşılaşır ve sonu ölümlere kadar gidebilen cezalara çarptırılabilir ya da başka kimselerin de şiddete maruz kalmasına da yol açan bir dizi şiddeti yaşayabilir.

Bir erkek öğrenci töre cinayetleri hakkında şunları söylemektedir:

"Töre cinayetleri genelde namus davaları olarak adlandırılıyor. Örneğin Güneydoğu'da bu daha çok yoğundur. Erkeğin bir kızı kaçırması, bunun en büyük sebeplerindedir. Töre cinayeti sadece kadına yönelik değildir. Erkek de bu cinayetlerin kurbanı oluyor."

Türkiye’de töre ve namus cinayetleriyle ilgili yapılan çalışmalara bir bütün olarak bakıldığında, töre cinayetleri veya töre kaynaklı başka cezalandırmaların, İslam dininin ana kaynaklarıyla uzaktan yakından ilgisi bulunmadığı hâlde kimi zaman popüler dindarlık algısı içinde din ile de meşrulaştırılarak gerçekleştirilen bir olgu olduğu söylenebilir. Töre gerekçe gösterilerek işlenen cinayetlerin İslam’da yerinin olmadığı hususunda Diyanet İşleri Başkanlarından Prof. Dr. Ali Bardakoğlu’nun söylediklerini burada iktibas etmek anlamlı olacaktır:

“İnsan hakları ve bunun önemli bir parçasını teşkil eden kadın hakları, sadece insanlık tecrübesinin günümüzde ulaştığı ortak bir söylem değil, aynı zamanda yüce dinimizin insanlığa getirdiği mesajın özünde yer alan temel değerlerden de biridir. Dinimiz, saygı değer ve şerefli bir varlık olarak yaratılan insanın yaşama hakkını ve onun diğer temel haklarını dokunulmaz/mukaddes haklar olarak ilân etmiştir.

Bunun içindir ki, insan hakları alanında çevremizde olup biten olumsuzluklar ve ihlaller karşısında duyarsız kalmamak, bunların giderilmesi ve iyileştirilmesi yönünde bilinçlenmek ve çaba göstermek, bu konuda yüce dinimizin evrensel mesajından ve temel öğretisinden yararlanmak hem dinî, hem de insanî bir görevdir.

Töre veya namus cinayeti denilen olay, ülkemizde kadınların maruz kaldığı sorunlardan sadece biridir. Esasen kadınların, modern Batı toplumları da dâhil günümüzde yaşadığı daha pek çok sorun vardır. Bu sorunların arka planında sosyal, kültürel, ekonomik birçok sebep, dinden değil tarih ve coğrafyadan gelen pek çok unsur bulunmaktadır. Töre cinayetlerinin temelinde ise büyük ölçüde ataerkil zihniyetin, erkek varlığını ve haklarını önceleyen ya da merkeze alan bir anlayışın kadınlarla ilgili algı ve kabulleri yatmaktadır. Kadını kendi varoluş serüveninin öznesi kabul etmeyen bu anlayış, doğumundan itibaren onu erkekten aşağı ve ikinci bir cins olarak algılama ve kodlama yanlısına düşmekte, ikinci aşamada da bu yanlısı dine onaylatma gayretine girmektedir. Hâlbuki İslam kadın ve erkeği Yaratıcı karşısında eşit bireyler olarak tanıtmakta, Kur’an, her dönem toplumunda az veya çok varlığını sürdüren bu anlayışı açıkça kınamaktadır.⁵³

Kur’an vahyinin tamamlanmasının üzerinden on dört asır geçmesine rağmen kadın hakları, kız çocuklarına karşı izlenen ayrımcılık konusunda hâlâ Yüce Yaratıcı’nın kınadığı durumda olmamız gerçekten esef verici ve düşündürücü bir olaydır. Diğer taraftan Hz. Peygamberin babalığını örnek alabildiğimiz söylenebilir mi? O, kızlarına karşı son derece yakın, şefkatli ve merhametli bir babaydı. Genç kız ve kadınların hor görülmesine, dövülmesine, zorla evlendirilmesine asla müsaade etmiyordu. Kızlarını iyi eğitip yetiştiren babaları cennetle müjdeliyordu.

Kur’an’ın bütün uyarıları ve Hz. Peygamberin örneğine rağmen, 21. yüzyıla girdiğimiz bir dönemde kız çocuklarımızın ve kadınlarımızın eğitilmeleri ve iyi yetiştirilmeleri konusunda her birimizin üzerine düşen farklı sorumlulukların bulunduğu açıktır. Özellikle ataerkil zihniyetin hâkim olduğu, cinsiyet farklılığının hiyerarşik ve katı kalıplar içinde algılandığı bölgelerimizde, kız çocukları ve kadınların töre cina-

53 Nahl, 16/ 58-59; Zuhruf, 43/17-18; Tekvîr, 81/8-9.

yeti, aile içi şiddet, eğitim ve cinsiyet ayrımcılığı gibi bir dizi olumsuzluklara hedef olması için belki de en üzücü yanındır.

Namus kavramının ve onunla yakın içeriklere sahip iffet ve ırz kavramlarının çok daha geniş bir kapsamı, insanın düşünce, niyet ve bütün davranışlarıyla bağlantıları bulunduğu hâlde bunların, sadece kadının bedeniyle ilişkilendirilmesi ve dar bir çerçevede anlamlandırılması, yine bunların sadece kadına düşen bir sorumluluk olarak görülmesi de söz konusu zihniyetle, sosyal yapıyla ve gelenekle beslenen bir başka yanlış anlayıştır.

Hayatı ve ölümü yaratan da, insana hayat hakkını bahşeden de Yüce Rabbimizdir. İnsanın hayat hakkı, diğer her bir haktan daha önemli ve öncedir. Kişilere, resmî ve yasal otoriteden bağımsız olarak yargılama ya da cezalandırma yetkisi tanınmaz. Ortada bir suç varsa kişilerin ancak yetkili mercilere şikâyetle bulunma ve dava açma hakkı vardır. Hiçbir aile meclisi mahkeme olmadığı gibi töreler de kanun değildir. Kendilerinde böyle bir hak görenlerin bu saikle işledikleri cinayetler hiçbir şekilde din ile meşrulaştırılmaz ve asla haklı gösterilemez. Bu cinayetleri işleyen kişiler, hem toplum nazarında hem de islâmî öğretiye göre Allah katında suçludurlar.

Namus ya da töre cinayetleri, kadına karşı yaygın şiddetin en uç tezahürlerinden biridir. Bu yüzden günümüzde artık şiddet kültürüyle yüzleşmek ve mücadele etmek zorundayız. Ancak bunun çok yönlü ve uzun soluklu bir mücadele olduğunu da bilmeliyiz. Devletin pek çok biriminin ve kadın örgütleri başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile bu sorunun temelleri, boyutları ve çözüm süreci ile ilgili çalışmalar yapılmalı ve şiddetle mücadele bir devlet politikası hâline getirilmelidir. Buna eğitimcilerden sosyologuna, sivil toplum örgütlerinden basın yayın kuruluşlarına kadar herkes katkı sağlamalıdır. Özellikle yazılı ve görsel yayınların namus, töre ve yerel kültürler adına şiddeti onaylayıcı motiflerden arındırılmaları da bu hedefin gerçekleşmesinde ayrı bir önem taşımaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı olarak ülkemizin kadın sorunlarına karşı duyarlı olmayı ve bu sorunların çözümünde aktif rol almayı kalıcı bir politika olarak benimsemiş bulunuyoruz. Bu kararlı tavrımızı bir an önce pratik hayata aktarabilmek için kadın sorunlarıyla ilgili çalışmalar yürüten çeşitli birimlerle ve kadın kuruluşlarıyla görüşmeler yapmaktayız. Bu konuda dinin yanlış onaylayıcı bir referans olmasını önleyip doğruya destek veren bir aydınlık olmasını, birlikte ve barış içinde yaşadığımız, birbirimize insan olarak saygı ve sevgi duyduğumuz bir dünyayı inşaada yüce dinimizin kalıcı öğretisini yapı taşı kılmak istiyoruz.⁵⁴

11. Terör ve Anarşi

Terör, örgütsel şiddet olup mevcut siyasal düzene, toplumun çeşitli kurumlarına, yönelen bir şiddet türüdür. Gerek toplum içindeki bir grup tarafından gerekse doğrudan devletler eliyle gerçekleştirilen terör, en etkili, en zarar verici ve en yanlış şiddet türü olarak vasıflanabilir. Müslüman toplumlarda varlık gösteren terör olaylarının bü-

54 Bardakoğlu, Ali, "Basın Açıklaması". 08.03.2004 "<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dy/Diyaret-Isleri-Baskanligi-Duyuru-314.aspx>.

yük bir kısmı çeşitli siyasal amaç ve hedefler için ortaya çıkan, uluslararası güçlerce, hatta farklı devletler tarafından ve siyasal gruplarca desteklenen olaylardır.

Anarşiye gelince; daha çok toplum içinde otorite ve kural tanımayıp kargaşa çıkarma ve baskı kurma, yaralama, öldürme, hatta katliam yapma gibi şiddet biçimlerini içeren bir toplumsal olaydır. Anarşi de aslında karmaşık bir olgudur. Türkiye’de, Afganistan’da, Pakistan’da vs. çok örneklerini görebileceğimiz bir şiddet türü olarak anarşi, ulusal, yerel ve uluslararası boyutlarıyla toplumu huzursuzluğa iterek planlanan birtakım işleri gerçekleştirmek için devreye sokulabilmektedir.

Türkiye’de köy, ilçe ve şehir merkezlerinde terör örgütü veya örgütleri tarafından yapılan çeşitli saldırılarda, bombalamalarda, yakıp yıkmalarda, adam kaçırmalarda şiddetin pek çok türü görülebilmektedir: Yaralamalar, öldürmeler, cinsel istismar, çocuk istismarı, ekonomik istismar vd. diğer İslam ülkelerinin bir kısmında ise terör olayları hiç eksik olmamaktadır.

Bütün bunların dışında dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen terör olaylarının Müslümanlar ve Müslümanlıkla ilişkilendirildiği durumlar da hiç eksik olmamaktadır. İslam’ın şiddet ve terör yüzüyle sunulması ve “İslamî şiddet” ve “İslamî terörizm” gibi ifadelerle İslam’la şiddet ve terörün buluşturulması, “bilimsel” çalışmalarla da desteklenmektedir. Meşhur “İslam ve Ortadoğu uzmanı” Bernard Lewis’in çalışmaları buna en iyi örneklerdendir. Lewis, 2001’de *The New Yorker*’da yayınladığı bir makalesine dayanarak yazdığı ve 2003’de yayınlanan *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror* adlı kitabında İslam’la ilgili Amerika’nın resmi ve sivil ilgililerini tahrik edici bir biçimde bilimsellik kisvesi altında, ama hiç de bilimsellik arz etmeyen şu cümleleri sarf etmektedir:

“Müslümanların çoğu fundamentalist değildir, çoğu fundamentalist de terörist değildir; fakat bugünkü teröristlerin çoğu Müslümandır ve bunlar, kendilerini övünerek böyle tanımlamaktadır. Müslümanların medyanın terörist hareket ve eylemlerden “İslamî” diye bahsettiğinde şikayet etmeleri ve medyanın neden benzer biçimde İrlanda ve Bask terörist ve terörizmlerini “Hristiyan” olarak nitelendirmediğini sormaları anlaşılır bir şeydir. Cevap basit ve açıktır. Onlar kendilerini böyle tanımlamıyorlar. Müslümanın şikayeti anlaşılır fakat haberi rapor edenlere değil, yapanlara yöneltilmelidir.”⁵⁵

Görüldüğü gibi B. Lewis, kurduğu cümle ve kullandığı ifadelerle bir tür dil oyunu yaparak İslam’ı terörizmle ilişkilendirmeye çalışmakta, zihinleri karıştırmaktadır. Oysa İslam’ın tarihsel pratiğine ve günümüze bakıldığında, Müslümanların diğer bazı din mensubu toplumlara göre çok az terör olaylarına karıştığı tespit edilebilir. Eğer terör eylemleri kimden gelirse gelsin terör olarak addedilecekse bu böyledir. Burada amaç, terör diye nitelenebilecek eylemleri aklamak veya meşrulaştırmak değildir. Elbette terör, kimden gelirse gelsin terördür. Ama terör, onu gerçekleştiren insana aittir, dine değil, İslam’a değil.

55 Lewis, Bernard, *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*, Modern Library, New York 2003, s. 137-138 vd.

İslam'ın küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği “küresel durum problemi” içinde insanlığı en fazla tedirgin eden şiddet ve terör sorununa karşı söz konusu özelliklerine ve ortaya koyduğu uygulamalara bakıldığında, küreselleşmenin şiddet, terör ve savaşın ideolojik teorisyenliğini yaparak bir bakıma şiddeti meşrulaştıran Samuel Huntington'un çatışmacı yaklaşımının yanlışlığı da anlaşılmaktadır. Müslümanlar açısından bakıldığında bugün zaten savaş mümkün değildir, olsa olsa görüldüğü üzere tek taraflı bir savaş olabilir.

Dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen şiddet ve terör olaylarına salt tanımlama amaçlı terör diyerek işin içinden sıyrılmak mümkün değildir. Filistinlilerin tepkisel davranışları, Irak'taki olaylar vs., İsrail'in, ABD'nin ve Batı'nın bu bölgede ve dünyada izlediği ve uygulamaya koyduğu politikaların sonucu olarak gelişen karmaşık bir tablo ortaya koymaktadır. Bunlar eylem değil, bir tepkidir. Nitekim bu tür olaylar Batı'da Müslümanların dışından gelebilmekte ve örneğin Amerika'ya yönelebilmektedir. Mesela “Oklahoma bombacısı Timoty McVeigh bir Amerikalı'ydı. 9/11 olayları da karmaşıktır. Aslında 9/11'de küreselleşmenin şiddet ve terör üretiminin çok büyük bir örneği olarak karşımıza getirilmesi örneğiyle karşı karşıya bulunulduğu söylenebilir. Son tahlilde konuya yaklaşırken bütün boyutlarını hesaba katmak ve ondan sonra terörün kimlerden geldiğine karar vermek gerekir.

Özetle İslam'ın genellikle pratiğine ilişkin sözü edilen hususlar, onun şiddet dini değil, barış dini olduğunu ortaya koymaktadır. Kur'an'da savaşla ilgili ayetler, kendine özgü sosyal, kültürel, siyasal, tarihsel bağlamlarda gelmektedir. Kaldı ki bunlar, İslam'ın şiddet boyutuna delil getirilmek istenirse, o takdirde Bible'daki şiddet ve savaş ayetlerine ne demeli? Kur'an'daki “şiddet” içerikli pasajlar, Bible'daki şiddet içerikli pasajlardan daha şiddetli değildir.⁵⁶ Genel olarak ve bir bütünlük içinde bakıldığında görülür ki, Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadisleri, şiddet ve terörü yasakladığını ifade etmektedir. Kur'an⁵⁷, haksız yere bir insan öldürmeyi, bütün insanlığı öldürmek, bir hayat kurtarmayı da bütün insanlığı kurtarmak olarak tarif etmektedir. Kur'an'a göre⁵⁸ barış içinde yaşamak farzdır ve barışa aykırı davranmak şeytan işidir, şeytanın peşinden gitmektir. Kur'an'da aslolan barıştır.⁵⁹ “Alemlere rahmet olarak gönderilen” Hz. Muhammed, Müslüman'ı, dilinden ve elinden kimsenin rahatsız olmadığı insan olarak tarif etmektedir.⁶⁰ İslam Peygamberi'nin “Hiç kimse, kendisi için istediğini başkası için de istemedikçe iman etmiş olmaz”⁶¹ hadisi, Müslüman'ın nasıl bir ahlakî, kültürel ve sosyal ilişkiyi tesis etmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bunların dışında Kitap Ehli ve diğer insanlarla ilişkilerin hukuksal yönleriyle ilgili ayetlerde ve sünnette de savaş şartlarının ve birlikte yaşamının yollarının in-

56 Smith, Huston, *Islam A Concise Introduction*, HarperSanFrancisco, New York 2001, s. 8.

57 Mâide, 5/32.

58 Bakara, 2/208.

59 Bakara, 2/192, 194; Nisâ, 4/90; Enfâl, 8/ 61 vd.

60 Buhârî, “Kitâbu'l-İmân”, 5.

61 Buhârî, “Kitâbu'l-İmân”, 7.

sani temelde belirtildiğini görebilmekteyiz. İslam Peygamberi'nin savaşlarında hep savunmanın esas alındığı görülür. Müslümanlara, zayıf insanlara gelecek zararların önlenmesi amacıyla veya yapılan saldırılara karşılık savaşlar yapılmıştır.⁶² Ayrıca bu şartlarda savaşırken dahi yaşlılara, kadınlara, çocuklara, tabiat eserlerine, kültürel ve dinî mirasa, savaşmayanlara dokunulmama esası getirilmiştir. Müslümanlara dokunmadıkları sürece insanlara saygıyla yaklaşmak İslam'da en önemli ilkelerdendir. Kitap Ehli'nin yiyecekleri Müslümanlara, Müslümanların yiyeceğinin de Kitap Ehli'ne helal kılınarak⁶³ sosyal hayatta birlikte yaşamının önemli bir boyutu tesis edilmiştir. Bunun dışında Ehl-i Kitap ile ilişkilerde sıklıkla ortak noktaların vurgulanmasının istenmesi⁶⁴ de birlikte yaşamayı tesis yolunda en önemli emirlerdendir.

Bunlardan başka ve çok önemli bir husus, insanlığın tabii hâliyle olduğu gibi kabulünün esas alındığını ifade eden ve çoğulculuğu esas alan ayetlerin varlığıdır. Bu bağlamda İslam'da Maide Suresi 48. ayeti kerimede zikredildiği gibi insanların farklı yollarda olmasının normal ve kaçınılmaz olduğunun vurgulanması ve iyilikte insanların yarışmasının istenmesi; Hucurat Suresi 13. ayetinde insanların cinsiyet, kabile ve kavim yönünden farklı olmasının yaratılışın bir gereği olduğunun belirtilmesi ve bu anlamda insanların birbirlerine asla üstünlüklerinin olmadığı ve Allah katında üstünlüğün takva sahibi olmakla elde edilebileceğinin ifade edilmesi gibi hususlar zikredilebilir. Bu ve benzeri ayetler ve Hz. Peygamber'in sünnetinde çoğulculuk en geniş anlamında sadece ele alınmamış, aynı zamanda Müslümanlarca yaşanmıştır.

Buna benzer ayet ve hadisleri çoğaltmak mümkündür. Ancak konumuzun sınırları içinde bunlar, söylenmek isteneni ifade etmek için yeterlidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki son zamanlarda artış gösteren "İslamî terör"ün kaynağını "kutsal savaş" olarak tanımladıkları "cihad"la izah etme çabaları da, ideolojik yaklaşımlardır veya İslam'ı bilmemekten kaynaklanmaktadır. Cihadın tek anlamı olmadığı gibi Kur'an'da savaşmakla ilgili ayetlere bakıldığında da, onların her birinin bir bağlamının olduğunu, o bağlamdan kopartılarak Müslümanların yaptığı her şiddet içerikli olayı cihadla izah etmenin yanlış olduğu anlaşılır. Bu çerçevede Ortadoğu ve başka yerlerde Müslümanlar tarafından yapılan şiddet eylemleri ve savaşlarının, siyasal amaçlı olduğunu ve cihadla, kutsal savaşla karıştırılmaması gerektiğini unutmamak gerekir. Ayrıca bu şiddet içerikli olayların bir kısmının da iki taraf arasında savaş olduğunu göz ardı etmemek gerek. Bu olaylarda dinin meşrulaştırımına başvurulsa dahi durum değişmez.⁶⁵

12. Siyasal Şiddet

Siyasal şiddet, şiddet alan veya tipleri içinde en dikkat çekici, en komplike ve en aldattıcı olanıdır. Siyasal şiddet, Müslüman ülkelerde oldukça aleni hâldedir. Modern zamanlarda emperyalizm döneminde ve sonrasında güçlü grup, zümre veya kesimler,

62 Bakara, 2/190-195; Nisâ, 4/75; Hac, 22/60 vd.

63 Mâide, 5/5.

64 Örneğin bkz. Âl-i İmrân, 3/64; Ankebût, 29/46; Mâide, 5/48 vd.

65 Okumuş, Ejder, "Küresel Durum-Problemi, Evrensel Barış ve İslam", *Diyanet İlmî Dergi*, 44/3, 2008.

zayıflara karşı şiddet politikası gütmüşlerdir. Devlet erkini elinde tutan elitler, halka zulmetmiş, sürekli baskı uygulamış, halkın iradesine ipotek koymuş, itiraz eden veya karşı çıkma potansiyeli olanlara karşı işkence politikası tercih edilmiş, toplumun düşünce, ifade ve inanç özgürlüğü kısıtlanmış, askerî müdahaleler yapılmıştır. Bunların farklı örnekleri, dünden bugüne çeşitli Müslüman ülkelerde görülebilir. Irak, Suriye, Cezayir, Suudi Arabistan, İran, Fas, Yemen gibi Müslümanların toplumun kahir ekseriyetini oluşturduğu ülkelerde söz konusu şiddet çeşitlerinin varlığı şüphe götürmeyecek denli açıktır. Türkiye’de de özellikle karışık ortamlarda, darbelerle oluşturulan olağanüstü durumlarda toplumun bütününe veya belli sosyal kesimlerine yönelik siyasal baskı, yasaklama, işkence, faili meçhul olayları, özgürlükleri kısıtlama gibi siyasal şiddet kapsamında değerlendirilebilecek durumların varlığından bahsedilebilir.

Siyasal şiddetin geçerli olduğu durumlarda toplumda şiddetin terör boyutlarına ulaşacak denli varlık göstereceği, yaygınlaşacağı ve nitekim bu tür toplumlarda gerçekten de şiddetin yoğunluk ve yaygınlığının görülebildiği söylenebilir. Siyasal şiddet, özellikle devlet merkezli şiddet, tabiatı gereği, yukarıdan aşağı topluma yayılır ve toplumda şiddeti körükler, geçer akçe hâline getirir, meşrulaştırır; illegal hareket ve örgütlerin çıkmasına yol açar.

13. Medyada Şiddet

Araştırmamızda son olarak Müslüman toplumda medyada şiddet konusunu ele almak uygun görülmüştür. Çünkü başta televizyon ve internet olmak üzere medya organlarında Türkiye’de ve diğer İslam ülkelerindeki şiddetin izlerinde yansımalar okumak ve ayrıca medyanın ürettiği şiddeti görmek, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Medyada şiddet iki tipte mevcut olmaktadır. Biri, görsel, yazılı ve sözlü medyada çeşitli programlarda ve haberlerde şiddet içerikli konu ve haberler verilmek suretiyle şiddetin işlenmesi, diğeri ise filmlerde şiddetin bol miktarda gösterilmesidir.

Türkiye’de son dönemlerde medyada, özellikle de görsel medyada şiddetin oldukça çok yer aldığı görülmektedir.

Üniversite öğrencilerine sorduğumuz sorulara verilen cevaplarda medyada şiddet konusunun çok öne geçirildiği ve gerek sinema gerekse dizi filmlerinde şiddetin yoğun bir biçimde yer aldığı veya işlendiği hususu dikkati çekmektedir. Bir kız öğrenci şöyle demektedir:

“Hemen her dizide, filmde, haberde, magazinde şiddeti görmekteyiz. Önceleri gizliymiş şimdi yapılan şiddet göz önündedir.”

Bir başka kız öğrenci şunları söylemektedir:

“Günümüzde medyada kadına olan şiddet aşırı derecede öne çıkarılmış; ama her alanda şiddet vardır. İnsanlar maneviyattan, dinden uzaklaştırdıkça birbirlerine olan saygı, sevgi azalmış ve değerler aşınmıştır.”

Bir başka kız öğrencinin sözleri de şöyledir:

“Günümüzde şiddetin büyük nedeni televizyonlardır. Cinsel şiddet daha çok diziler sayesinde aşılır. Kişi etrafında ne görürse onu yapar. Bilgisayar ve internet oyunlarında bile şiddet öne çıkmaktadır.”

Bir erkek öğrenci şöyle demektedir:

“Eskişehir Ticaret Meslek Lisesi önünde 3 öğrencinin bıçaklanması olayı: Bu olayda medyanın, dizilerin, filmlerin etkisi büyüktür. O filmleri, dizileri izleyen çocuklar, birbirlerine zarar verme metodunu öğreniyor. Bu olayların dizilerde iyi, onurlu bir şey olarak gösterilmesi, çocukların şiddeti olağan, uygulanması gereken, gurur verici olarak görmesine neden olmaktadır. Bu şiddet olaylarını tetiklemektedir.”

Medyada her türlü şiddet sunumu veya gösteriminin, toplumda şiddeti tetiklediğine, bazı insanları ve grupları şiddete yönlendirdiğine dair yaklaşımlar mevcuttur. Örneğin Freedman ve Sears, televizyonda şiddet eylemlerini izlemenin saldırganlık duygusunun uyarılmasına yol açacağı kanaatindeyler.⁶⁶ Bu görüş elbette tartışmaya açıktır; ama medyada gösterilen ve aktarılan şiddetin bazı toplumsal aktörleri, bilhassa çocukları ve gençleri etkilemesi, hatta yönlendirmesi, şiddete teşvik etmesi doğaldır. Nitekim çeşitli televizyon program veya filmlerinden etkilenerek birtakım şiddet olaylarına karışan insanların olduğu bilinmektedir. Şurası bir gerçektir: Özellikle televizyonda ve internette gözlenen veya izlenen şiddet, insanlarda, toplumda olduğundan çok daha fazla bir yoğunlukta şiddet olduğu hissi uyandırıyor. Aslında bu bile bazı çocuk, genç ve yetişkinleri şiddete yöneltebilecek niteliktedir.

Sonuç

Müslüman toplumlarda görülen yanlış şiddet örneklerine bakıldığında, aile içi şiddetin, aile içinde kadın, çocuk ve yaşlılara şiddetin, toplumun genelinde veya kamuda çocuk ve kadınlara yönelik şiddetin, yaşlılara yönelik şiddetin, kan davalarının, töre ve namus cinayetlerinin, terör olaylarının, trafik kaynaklı şiddetin, cinsel şiddetin, eğitimde, sporda, özellikle futbolda şiddetin, siyasal şiddetin, medyada şiddetin öne çıktığı görülebilir.

Belirtmek gerekir ki Müslüman toplumlarda görülen olumsuz şiddetin her türlü açık bir biçimde yanlıştır, İslam’a, İslam’ın ana kaynaklarına, kutsal metinlerine aykırıdır ve reddedilmelidir. Yanlış şiddet eğilimi ve uygulamalarının kaynağı İslam’ın kendisi değil, insanlardır; Müslümanlar din ve inançlarının gereğini yerine getirseler, negatif şiddet asla böyle yaygın olmaz, tersine azalır.

Elbette Müslüman toplumda olmaması veya az olması lazım gelen yanlış şiddet davranış ve uygulamalarının, İslam’ın açık hüküm ve yaklaşımlarına ve Hz. Muhammed’in örneğine rağmen nasıl var olduğu konusu, ayrıca araştırılması gere-

66 Freedman, Y.L.; Sears, D.O.; Carlsmith, J.M., *Sosyal Psikoloj*, Çev. A. Dönmez, İmge Kitapevi, Ankara 1993.

ken ve ona göre tedbir alınması gereken bir husustur. Şiddetin ailevî, sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal, ahlakî, eğitimsel, yerel ve küresel sebep ve boyutları interdisipliner bir yaklaşımla bilim adamları tarafından araştırılıp incelenmesi şarttır. Yöneten-yönetilen, sivil-resmî bütün sorumlu aktörlerin de bilim adamlarının elde ettiği bulgulara göre çareler geliştirmesi elzemdir.

Kaynakça

- Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Ankara 1988.
- Aktan, Hamza (2004). “Kur’an ve Sünnet Işığında Terör ve İntihar Eylemleri”. *İslam’a Göre Terör ve İntihar Saldırıları* içinde. Ed. Ergün Çapan. İstanbul: Yeni Ümit Kitaplığı, 2004.
- Aktaş, Cihan, (1992). *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliği*, Beyan Yay., İstanbul 1992.
- Altınay, Ayşegül ve Arat, Yeşim, *Violence Against Women in Turkey*. İng. Çev. Amy Spangler, Punto Yay., İstanbul 2009.
- Avrupa Konseyi, *Kadınların Şiddete Karşı Korunması*. Şen Matbaası.
- Aydın, M. Akif. (2001). “İslam’da Kadın”. *TDVİA*. C. 24, TDV Yay., İstanbul 2001.
- Ateş, Süleyman, *Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meâlî*, Kılıç Kitabevi, İstanbul.
- Balcioglu, İbrahim, *Şiddet ve Toplum*, Bilge Yay., İstanbul 2001.
- Baljon, J. M. S., *Kur’an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, Çev.: Ş. A. Düzgün, Fecr Yay., Ankara 1994.
- Baykal, Türkcän, *Ailede Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet, Bu Şiddete İlişkin Tutumlar ve Kişinin Şiddet Yaşantısı*, Doktora Tezi (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir 2008.
- Berktaş, Fatmagül, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yay., İstanbul.
- Bulaç, Ali, “Cihad”, *İslam’a Göre Terör ve İntihar Saldırıları* içinde. Ed. Ergün Çapan, Yeni Ümit Kitaplığı, İstanbul 2004.
- Carullah, Musa, *Hatun*, Haz. Mehmet Görmez, Kitabiyat, Ankara 1999.
- Çetiner, Ş. Gökçen, *Aile İçi Şiddet Yaşayan Kadınlarda Cinsel Sorunlar ve İntihar Olasılığı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2006.
- Davidson, Lawrence (2003). *Islamic Fundamentalism*. Westport, Greenwood Press, London 2003.
- Durkheim, Emile, *İntihar*, Çev. Özer Ozankaya, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1986.
- Elias, Norbert, “Şiddet ve Medeniyet: Fiziki Şiddet Üzerindeki Devlet Tekeli ve Bunun İhlali”, Çev. A. Çiğdem-L. Köker. *Sivil Toplum ve Devlet*. Der. John Keane, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1993.
- Erbek, Evrim, Eradamlar, Nezh, Beştepe, Ermem, Akar, Hülya, Alpan, Latif, *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*. “Kadına Yönelik Fiziksel ve Cinsel Şiddet: Üç Grup Evli Çifte Karşılaştırmalı Bir Çalışma”. 17(4), onlinemakale.dusunenadamdergisi.org/pdf/.../76201017817-4-1.pdf, 2004
- Erkal, Sibel, “Aile İçi Şiddet ve Yaşlılar”. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 2008.
- Erten, Yavuz, Ardali, Cahit, “Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları”. *Cogito*. Kış-Bahar, 1996.
- Esed, Muhammed. (1996). *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, c. 1-3. Çev. C. Koytak, A. Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul 1996.
- Esposito, John L., *Islam: The Straight Path*. 3. Bs., Oxford University Press, New York 2005.
- *The Islamic Threat: Myth or Reality?* 3. bs., Oxford University Press, New York 1999.
- “Political Islam and Global Order”. *Religion and Global Order*. Ed. J. L. Esposito-M. Watson, University of Wales Press, Cardiff 2000.
- Esposito, John L.-Watson, Michael, “Introduction”. *Religion and Global Order*. Ed. J. L. Esposito-M. Watson, University of Wales Press, Cardiff 2000.
- Freedman, Y.L., Sears, D.O., Carlsmith, J.M., *Sosyal Psikoloji*, Çev. A. Dönmez, İmge Kitapevi, Ankara 1993.
- Fromm, Erich, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, c. 1, Çev. Şükrü Alpagut, 2.bs., Payel, İstanbul 1993.
- *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, c. 2, Çev. Şükrü Alpagut, Payel, İstanbul 1985.
- Giddens, Anthony , *Ulus Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhuriyet Atay, Devin, İstanbul 2005.
- Gönenç, İsmail, *Sosyal Bir Fenomen Olarak İntihar: Batman İli Örneği (1995-2002)*, Yayınevi, Ankara 2010.

- Gülçür, Leyla, *Ankara Araştırması, Sıcak Yuva Masalı*. İlkaracan P., Gülçür L., Arın L. (Haz.), Metis, İstanbul 1996. Metis.
- Güneş, Sadık, Kalaycı, A. Rasim, "Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar: Tespitler ve Çözüm Önerileri", *Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü*, Ankara 2004.
- Hobsbawm, Eric J., *Eşkılar*, Çev. O. Akalın ve N. Hasgöl, Avesta, İstanbul 1997.
- Karlığa, Bekir, "Din, Terör, Savaş ve Global Etik İhtiyacı", *İslam'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları* içinde, Ed. Ergün Çapan, Yeni Ümit Kitaplığı, İstanbul 2004.
- Keskinöglü, P. vd., "Yaşlıda Fiziksel, Finansal Örselenme ve İhmal Edilme". *Türk Geriatri Dergisi*. 7 (2), 2004.
- Korkut-Owen, Fidan ve Owen, Dean W., *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara 2008.
- Köknel, Özcan, *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar, İstanbul 1982.
- Kutup, Seyyid, (1982). *İslam'da Sosyal Adalet*, 2. bs., Çev. M. B. Eryarsoy, Arslan Yayınları, İstanbul 1982.
- Lewis, Bernard, *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*, Modern Library, New York 2003.
- "The Tanzimat and Social Equality", *Economie et Sociétés dans l'Empire Ottoman*, Colloques Internationaux du CNRS. No: 601, Paris 1983.
- "Saldırganlığın Spontanlığı", Çev. Müjgan Şahinoğlu, *Cogito*, Kış-Bahar, 1996.
- Okumuş, Ejder, "Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din". *C.Ü. Sosyoloji Tartışmaları Dergisi*, Sayı: 1, 2003.
- "Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi ve İslam", *İslâmiyât*, 8/2, 2005.
- "Sokak Çocuklarının Sosyolojisi –Diyarbakır Örneği-", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* (Elektronik dergi), IX/1, 2005.
- *Dinin Meşrulaştırma Gücü*, Ark, İstanbul 2005.
- "Türkiye'de Dayanın Arkeolojisi", Yeni Şafak, 07/11/05, Düşünce Günlüğü (<http://www.yenisafak.com/dusunce.html>).
- "Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde İslâm Maneviyatının Rolü", *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı: 184, 2006.
- "İslâm'ın Yerel Bağlamları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4/11, 2006.
- "Küresel Durum-Problemi, Evrensel Barış ve İslam", *Diyanet İlmî Dergi*, 44/3, 2008.
- "Kadın Dindarlığının Sosyolojik Yansımaları", *Diyanet Aylık Dergi (Ek)*, Sayı: 207, 2008.
- "Turkey-Religiosity and the PRA", *The Muslim World*, 98 (2-3), 2008.
- "Sokak Çocuklarının Sosyolojisi –Diyarbakır Örneği-", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (Elektronik Dergi), IX/1, 2009.
- "İslam ve Kadın", *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, Sayı: 225, 2009.
- *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yay., İstanbul 2010.
- Permien, Hana & Zink, Gabriela. (2005). "Sokakta Günlük Yaşam ve Suç", Çev. Hakan Hakeri, *Çocuklar ve Suç-Ceza*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005.
- Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, Çev. A. Açıkgenç, Fecr Yayınları, Ankara 1989.
- Said, Cevdet, *İslâmî Mücadelede Şiddet Sorunu*, Çev. Halil İbrahim Kaçar, Pınar, İstanbul 1995.
- Sayın, Önal, *Aile Sosyolojisi, Ailenin Toplumdaki Yeri*, Ege Üniversitesi, İzmir 1990.
- Şahin, Tuba Kesver, *Dinî Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri*, Selçuk Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Adem Şahin), 2010.
- Türkdoğan, Orhan, *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Timaş, İstanbul 1996.
- Veddîd-Muhsin, Amine, *Kur'an ve Kadın*, Çev. N. Şişman, Yöneliş Yay., İstanbul 1997.
- World Health Organization (2002). *World Report on Violence and Health. Abuse of the Elderly*. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf.
- Yiğit, Yaşar, *Din, Anarşi ve Terör*, D Ankara 2008.
- <http://www.haber7.com/haber/20120113/Aile-ici-siddetin-urkuten-fotografi.php> 13 Ocak 2012.
- <http://www.ksgm.gov.tr/tdvaw/anasayfa>.
- http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/tr_de_kadinin_durumu/trde_kadinin_durumu_2011_temmuz.pdf.
- http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/tr_de_kadinin_durumu/trde_kadinin_durumu_2011_temmuz.pdf, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) (2011). Türkiye'de Kadının Durumu. Ankara.
- [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Rec\(2002\)5_Turkish.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/violence-against-women/Rec(2002)5_Turkish.pdf) 08.03.2004 "http://www.diyabet.gov.tr/turkish/dy/Diyabet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-314.aspx